HEINDRIK ADAMSON

KULDSEL ELUKOIDIKUL

JUTUSTUS LAPSEPÕLVEST

AUTORI KIRJASTUS, VILJANDIS 1928

HENDRIK ADAMSON

KULDSEL ELUKOIDIKUL

JUTUSTUS LAPSEPÕLVEST

AUTORI KIRJASTUS, VILJANDIS 1928

SAKALA TRÜKIKODA
VILJANDIS, LOSSI T. 22

Jo nad iks onvad ühti isi-emi, kui neid venniks kutsutakse. Simm, Henn ja Taavet nimelt. Needsamad, kes pühabati meil käivad. Päälelõunasel hakkab siis ikka harilikult mehi meile tilkuma, küll ühe, küll kahe, küll kolmekaupa. Tuleb Tuisulaanest Metsa Mikk, roostetanud toru kukil, vaatab uurides kadakasel karjamaal ringi nagu otsiks jänese jälgi, kõnnib nagu kogemata meie akna alla, keerab oma kodusepise, kolmekortlilise kasepuise kulbi hambu ja hakkab kütist tegema, mis harjumata inimese ta kõrval läkastama paneb. Metsa Miku karvadesse kasvanud hingepeegel kisub veidralt grimassi ja ta ristseliti suust rõkkab suitsupallisid õhku surudes hoogne naer,

nagu plahvatusmootori korstnast. Ootad vaid, millal ta sireeni hüüdma paneb. Ent sireeni asemel põristab kõige paksema passiga:

„Kae korrat, ku va Puru roidab ka siiapoole“.

Ja roidabki Puru ka siiapoole piki põllupeenart, valged takused kaltsud jalas, käed ristluil sõlmes, suu täis kõigemuretumat vilet, millele pää kaksipidi takti kaasa lööb. Puru näeb küll Metsa Mikku meie akna all, Purul on kodunt kavatsus kaasas meile matkata, ent Puru ei tee sest asjagi, Puru läheb meilt mööda, Purul on puude otsa piilumist ja viljavälju vahtimist silmad täis, muuks pole tal parajasti mahti.

Metsa Mikk mõistab, mis Purul mõttes, Metsa Mikk paneb kõik oma kannatuse ja vastupidavuse proovile, Metsa Mikk laseb Purul minna, oodates, et ta ise kord keerab. Ent Puru nüüd ei keeragi, nüüd ta alles

näitab, et tal polegi mõtet olnud Laanetare juurde tulla.

Viimaks katkeb Miku kannatus: „Hõi, Puru Jüri, Puru Jüri, tul' siia! Puru Jüri, Toru Jüri, Maru Jüri, tul' siia, tul' siia!“

Haa laku panni, pai saks! Kus sa enne olid, kui nüüd alles hõikad! Ei ma tule üht'.

Puru muudkui mõseb edasi, nii et valged kaltsud välguvad. Teel kohtab kolme minu tädipoega, ühel neist kanakuudi uks kaenlas, teisel midagi hoolikalt käes, kolmas, kõige noorem, sörgib suure karjapeni ratsul teiste sabas ja tuututab kätt pasunaks suul hoides: „Tuut, tuut, tubakakott, vana Simmu soolavakk“.

Puru seltsib tulejatega. Neilgi oli mõte meile, ent nüüd meile ei tulda, minu suureks meelehärmaks. Nüüd nad kukuvad märki laskma ja mina ei pääse sinna.

Koplilohku lüüakse laager, saare külge seatakse siht ja siis see alles lahti läheb — ikka üks kõmm ja põmm ja põmm, nii kui Narva lahing, süda aina valutab.

Mikk seadub korraks nende manu minema, ent võidab kiusatuse: „Kae korrat, kui ma ärrale ütle, mis na' sääl lõksutese, hirmutese kik linnu mõtsast minema“, pahandab vaid. See tõstab ta minu silmis hiigla kõrgele. Milline enesevalitsemine! Tema saab sinna minna ja ei lähe. Saab ja ei lähe.

Ta on tõega suur inimene, see Mikk! Mina olen. . . noh, küll pärast näete-kuulete.

Vahepääl olid meile saabunud Vasiku Villem, Kurgi Kusta ja toast tulnud korteriline Üll Uuidak naise Ellu ja poja Peeduga. Asetusid aidroovikutele, pinupakkudele, kummuldet veetoobrile, kuhu keegi saab, ja ürgub jutt. Lokitavad kanadena iga-

üks oma õrrel ja kogistavad igaüks sellest, mis talle parajasti pähe tuleb.

Ma ei olèks sugugi kade teid seda juttu kuulata laskma, aga just parajasti tulevad need, kellest alguses pidin rääkima, Vaadake, vajuvad välja kolm suurt halli kogu nagu kolm kaljumägestiku hiigla grizzlit. Need nad ongi: Simm, Henn ja Taavet, tulevad üksteise jälgi astudes nagu hundikari oma esiku järel. Metsa Mikk neid juba silmand, viskab: „Kae korrat, Noa pojad laskuvad Araratilt". Simm, Henn ja Taavet — Sem, Ham ja Jaavet on kohalik pointe, mille meedletuletelu alati lõbusa elevuse toob lätteks. Vennakesed lähinevad vehklevi käsi, lehvivi hõlmu, latravi lõvvu.

„Tere Sem, tere Ham, tere Jaavet", kõlavad hüüatused läbisegamini ja uustulnuile tehakse ruumi küll aial küll pinupakel, küll toobripõhjal, sest nüüd loodetakse kord jälle midagi

huvitavat kuulda ; on jo velitsed suured teadmamehed, kes nende eneste ütluse järele kõigil suuril targul ja veel suuremail saksul vaieldes suud sulend.

Suid neil ju on, sõnu ka ei puudu, kes neid teab. Millised s' need vennad õige on?

Noh, niisugused, nagu neid näete, või minagi neist palju rohkem tean. Simm on tüikam, Henn oidukam, Taavet ladrakam.

Muide mis nad on, on nad juba kõik.

Ei seda häiri Simmu rõugearmid, Hennu tedretähed ega Taaveti kooljaluu pahema käe seljal. Vahel nagu täiendaksid üksteist: võtta Simmu põskhabe, Hennu lõuahabe ja Taaveti vurrud, siis saaks summas üks Metsa Miku nägune taimestik, nagu tal see ohtralt mugendab. Või kui ütleksime: Metsa Mikk on näolt va mesikäpp, Simm on siis

pässu, Henn sokk ja Taavet va tubane turtsu. Natuke lähisust see nende iseloomustamisekski pakuks. Ent üldkogult on ja jäävad vennad nendeks kaljumägestiku hallideks grizzliteks, kellena neid alul tutvustasin.

Nende riidedki on porihalli karva, näivad ühest kangast lõigatud ja selle rätsepa õmmeldud, kellel eriala vist kartulikottide valmistelu.

Lüüakse korstnad ette. Simm torkab suhu roogse „mundstüki“, Henn portselaanpäise „vanntoosi“, Taavet tollipikkuse „puksi“. Siis käivad käed tasku : Simmul pahempoole põue, Hennul kordamööda mõlemasse kuuekarmanisse, Taavetil parempoole kaltsa kalitsasse. Ja tulebki päevavalgele Simmu neljakandiline papp-karp huvitava „Lumepalli veeretajate“ pildiga ja maisiraamat, Hennu krabisev põis ja Taaveti tubaka tagavaraga. Puhutakse, puhutakse, torgi-

takse, kallatakse „eli“ maha, kaabitakse „põhja“ välja, täidetakse, laetakse, topitakse, keeratakse, tõmmatakse tuld ja varsti igal mehel „palab ku Patajaani saun“. Kel veel ei pala, palub naabrilt täidet kuni kõik rahuldet, sest tuletiku suhtes ollakse hoidlikud.

Simm neelab suitsu alla ja hingab avasui õrnsinise põuavinana õhku, Henn pahvib sõõrmeist halli auru nagu keev kohvikatel pliidil, Taavet popsib mokkade vahelt ja laseb aegajalt rõngaid, korduvalt küsides : „Ei tiiä, kust täembe sedä viinä piass saama? Ei tiiä, kes mulle täembe sedä viinä piass andme?“

Metsa Mikk, kes ka oma plahvatusmootoriga kohal, soovitab Taavetil enesel osta ja teistelegi pakkuda, millise ettepaneku jaoks Taaveti kuulmeaparaadil vastavaid vastuvõtte elemente pole. Suits hõljub pilvedena, pigimullid keevad päälaest ja popsuta-

mise helidest võiks moodustada terve ksilofoni kontserdi.

Noh nüüd! Ah, enne laseme Puru „kumpmanni“ oma peniratsanikuna, kanakuudi ukse kandjaga ja „tutsri“-mehega ka jaole tulla ja toome mu isa toast teise juurde. Minu tädipoegi te ju tunnete: pilges Ets, tõrges Kutt ja luiskur Att. Att on minust tüki noorem, maadleb alles essuga, aga oskab mind teinekord oma luiskamisega nii sisse vedada, et omalgi endast pärast hale hakkab.

Ets laseb juba eemalt laulu lahti:

„oh sina esä,
kes tegi pesä
oma poja Peedule“.

See on Uidakule määratud, kes meil „ullu“ nime all tuntud ja keda niisugused laulud võrratult metsikuks võivad teha. Nii nüüdki. Üles, pinust lõhendik ja „Ma löö so korradi sodiss! Ka tiiat pildra, kui ma sull'

üte õhute, sis sa enäp tõist ei taha!"
Ässitatakse tagant:

„Anna talle!"

„Pane!"

„Lõika!"

„Keeda!"

„Põleta!"

„Küdsate!"

„Kääna!"

„Soola!"

Ent Uidaku nägu omandab äkki kummaliselt virila ahastava ilme, sõrmed hakkavad värisema, lõhendik kukub käte vahelt ta enese varvastele, nahka maraskile ja verd tilkuma kratsides.

„Mis nüüd?"

„Veri katki, nahk jookseb".

Uidak lööb oma tagaaetava looma metsikud verdunud silmad üle irvitava kogumi ja lõikava kiunumise ja vingumisega „piu pau!" karjudes kaob ta Laanetare taga kasvavasse võsastikku, naine Ell poja Peeduga

kannul, viimase tänitades: „Tillililli äss', tillililli äss'!"

Kui enne kogistamisest rääkisin, siis selle võrdpildiks, mis praegu lahti pääseb, võiks olla kolme talu koerte, kanade, hanede, sigade ja varssade segamik, kust kostavad hauked, kaaked, röhked, hirnumine ja üle kõige paugub Metsa Miku plahvatusmootor: hahh, hahh, hahh, hahh. . . hahh, hahh, hahh, hahh. . .

Ets aga, niisugusest soojast osavõtust üpris liigutatud, väidab:

„Sial sarve', kanal nisa',
vaskal tingu sellä pääl".

Puru teretab minu isa. Puru on minu onu. Tema on Laanemäe talunik, minu vanem Laanetare pops. Üks tädimees on mul Pulk. Vaat, kuidas kord jälle see juttub:

Pulk tuleb Purule külla. Meie ikka ka seekord sääl. Pulk Purule: „Sa oled vähem mees kui mina".

Puru: „Mis sa... Kuidas vähem? Kui suur siis sina oled? Oled sa minust rikkam, sina konn! Või oled kerest jämedam, sina rääbis! Ütle, või muidu“.

Pulk: „Kust nüüd moonamees peremehest rikkam või kõhukam saab olla, aga olgu see pulgake kui pisike siin põrandal (näitab maha), aga puru katab ta ikka kinni“.

Tõstis pulga põrandalt ja oligi see mitu purukübet peremehe silma eest ära varjanud. No siis tuli torm. Puru ähkis, Puru puhkis, Puru tõi oma müristamise masina välja ja klaperdas sellega terve talurahva läbi perenaisest kuni köögis tuldkohendava seitsmeaastase sigurinnani. Vaat niisugune mees oli Puru. Kui ta mäel kolistas, kuuldus, see kolmandasse tallu ja öeldi harilikult:

„Va Laanemäe Puru väntab jälle oma müristamise masinat“.

Puru ise teadis puha ja lubas vahel naljaks selle müristamise masina oma nooremale tütrele kaasavaraks anda.

Ega ta ei sallinud, kui temaga liig julge oldi, aga kui nägi, et teda peljati, naeris endale salakesi habemesse, silmad välgatasid korra tihedates ripsmetes nagu hõõgsüsi mätasvihu kulus ja siis kärkis!

„Kasi koju, lase emal püksid ära puhastada!"

Kes sellal nii peenest naljast aru oskas saada!

Mina olin oma onu-purukesega alati matis: neid vigureid, mis ta mulle meisterdas, ja sõnu, mis ütles, et ära pane pahaks. Aga ega ta kõige halvemaid mehi ka polnud ja tujuti oli veel nii hää, et karda kärbseid teist ära söövat.

Puru tuleb pudeliga. Nagu päike oleks silmapilgul tõusnud ja oma kuldse säraga kõigi nägusid maali-

nud. Nüüd mõistetakse miks Uidakule kohe sõit sisse tehtud, sest harilikult hoiti seda lõbu tagatippu. Nüüd oli ka meil arusaadav, miks Metsa Mikk Puru nii taga hõikus.

Puru käib pudeliga ringi ja pakub: „Säh, neela näljatäi! Säh, õgi surmasant! Ime verikaan! Kugista koilaadik! Riitsi raipenärija!“ Keegi ei protesteeri, võetakse iga sõna komplimendina, nagu meeste õndsatest nägudest võin järeldada.

Ja nüüd päästetakse jutupulk. Paisu tagant vabanedes tuleb teda üleliia kohinal ja mühinal, solinal ja vulinal, et esiotsa õieti miskit ei taha aru saada. On ju meie inimesed harilikult neid mehi, kes kahekesi läksid hommikul metsa ja üks neist ütles:

„Näe, jänes jookseb üle tee“.

Töötasid terve päev vaikides ja kui õhtul tagasi tulid, tähendas teine:

„Jah, jooksis küll üks jänes üle tee“.

Aga kui juttama saavad, siis hoia alt; kust siis küll need sõnad tulevad ja jutud jooksevad, laulud laskuvad ja viisid veerevad. Juhtiv koht jutus on muidugi „Noa pojel“, laulus ja viisis vaatame veel perra.

Simm armastab jutelda kohtuprotsessest, Henn luiskab jahilugusid ja Taavet seletab oma masinaist, millest ta küll veel ühtegi valmis pole saanud.

Keegi neist ei kuulata, mis teine räägib, ja selle tõttu siginevad pauside kaasa aidates naljakad situatsioonid. Näiteks, Simm seletab oma kohtukoja kroonikast:

„Kohtuhärra tõstis pliiatsi silma juurde ja hakkas sihtima“. . . Kuna Simm parajasti pausib, jatkab Henn oma jahilugu: „Käib pauk—kõmm!— ja va litul neli jalga vastu taevast“. Nüüd pausib Henngi ja Taavet lõpetab juttu oma imemasinast: „Paned

masinasse ja teisest küljest soojad vorstid muudkui kukuvad sups ja lups, võta ja pista".

Täna saaks tõesti huvitavat juttu kuulda, ent ülal on vanaisa parajasti oma suure plaanvankri kuhjaga kotte täis laadinud ja sõidab rataste põrisedes turgu, tuliräniga piibusüüdet täksides.

Päike paistab pilvekottide vahelt vastse võivitsiku kaanena ja kuskil eemal erendab vanaisa vedise uhke seitsmetriibuline look.

Külalised kiirustavad igaüks omale: hallid grizzlid kaovad Matsila varikusse, Puru vehib vilet lüües Laanemäe pedajate poole, Etsi-Kutti-Atti tõttavad Annemäe suunas, Metsa Mikk matkab Tuisulaande, Vasiku Villem oma sulase Kurgi Kustaga kui kangemaid mehi ei malda ka enam Uidakut oodata, kelle ta omale tõhe tahtis kaubelda, enge litsuvad minema, et vesi varba alt virtsub.

Mina jään veel välja vaatama, mis edasi saabub.

Vanaisa oma vankriga on juba pääkohal.

Kotid rebenevad ja sajab suuri ilusaid valgeid herneid. Korjan neid ja söön aplasti. Nad on mu lemmiktoit.

Kuni toast kuuldub lühike kare lakooniline : „Sisse !"

Siis pean lahkuma vanaisa hernestest.

Toas võtab isa viiuli, mängib ja laulab kuulsat „Matu oru lambavaraste laulu".

„Matu Mari, joose, kakka
kodu ots'ma soolavakka!
Ärge ilmal' kuulutage,
et meil supp oli must ja mage!"

Väljas aga puistab vanaisa herneid, edikambris kogistab Uidak oma Elluga ja piipsib väike Peedu, koldelt kõneleb kilk pikalt, pikalt. . . Terve elu on narrikas pantomiim

mitmekesiste absurdsete hüüatuste saatel

Laanemäe, Annemäe, Laanetare, Annetare, Matsila, minu lapsepõlve tuttavad armsad kohad!

II.

Laanetare on suur hüüatusmärk, mille koma laastu ja punkt õle all. Viimane on Laanemäelt siia veetud sajaaastane ait, mille ülim paremus see, et talle alla võib tükkida. Aidaalune on pelgulinn, kus mul ja „Neerol“ sagedasti vaja varju otsida, kui asjad halvaks tükivad minema. Vahel tuleb meil mõlemail samal ajal sääl olla, siis unustame silmapilguks oma isikliku vaenu ja viha: mina ei torgi ega löö „Neerot“, „Neero“ ei ähvarda: urr nga nga nga! ega karga metsiku sõjahüüuga: var var var! mulle kätte või jalga, nagu ta seda

tavaliselt teha soovib. Selle aida alla tegime kord Uidaku Peeduga tule, mille eest mulle siis ratsaväe tagument sooritati, ent see pole just mu kõige paremaid mälestusi, misparast vaid selle mainimisega piirdume, „et tõele au anda“ nagu Kasper Suur ütleb (arvatavasti oli see mõni tähtis subjekt, igatahes „Postimehe“ arvustaja teab kindlasti, kes ta on.) Aida ees on tikreid ja sõstraid, aida taga pujusid, aida paremal läigib ohtralt purustatud klaasi, aida vasemal kasvab vägevaid takjaid ja kobrulehti, mis mullapinna rammusust osutavad. Laanetare koma vahe punktist ei ulatu igatahes üle vakamaa laiuse ja seda vahet täidabki tikerde ja sõstarde istandus, mida meie ise marjaaiaks kutsume. Kindlasti on sääl ka lilli, nagu võililli, köömleid, raudrohtu, punaseid ja valgeid ristikheinu, üheksameheväge, põdrakanepit ja on ka ilupuid, valdavas ena-

muses pihlakaid. Olge lahked, see on otsaaken, kust ema marjaaeda vaatab, siin ust ei ole, astume läbi aidvärava maja ette! Ega meil korstent küll ei ole, meil on nõndanimetatud tarekamber. Siin on esik, otseuks viib tarre ja säält paremat kätt rehelasse. Vaat' siin tares ma olin kord päevis. Mis ma siis võisin olla, mõne kaheaastane või. Ega ma ise enam hästi ei mäleta. Kui ema välja läks, pani minu kambri kinni. Mitte just kinni, aga ma ei ulatunud linki üles tõstma ja see oli niisama hää kui kinni. Siis ma esmalt muidugi lõin lehepilli, kuni mind kuuldavat arvasin, pärast võtsin oma väikese vasara ja kolkisin uksele, lauale, kapile, seinale, kuhu aga juhtus, et lust kuulata, kui kuulajaid oleks leidunud.

Ühel hääl päeval, kui ma jälle kopsimisega ametis, tuleb tädipoeg Jass (Etsi vanem vend) Annemäelt

meile ja küsib kavalasti: «Mis sa siin kolgid?»

«Igav on, välja taas.»

«Mine's!»

«Ku' ma'i saa.»

«Arukest!»

Ja Jass näitab, kuidas pilpaga linki üles tõsta. See on suur kultuuriline samm, ent peaaegu oleksin oma teadmisvalla laienemist eluga maksnud.

Tarvitan kord õpitud tarkust, saan kambrist esikusse, näen tares tuld ja himu sinna. Ronin künnisele, kummardun ettepoole kopsti kukerpalli, tarepõrandale. Mis sest, üles ja tulele. Ill' tull', till' tull' lasen laulu, katsun ühte tukki, tõstan teist, kuni sits seljas kärsuma hakkab.

Oh sa mu meie, kui siis tulid «hüüavad pasunad.» Ja kui tuli kolmanda ja kõige alumise kleidini oli jõudnud, saabus ema. Ja siis tuli vesi ja siis pandi mind magama.

Siit, pahemat kätt läheb uks kambri. Esikambris elab korteriline Ull Uidak oma kolmeliikmelise perega, tagakambris elame meie, ka kolmekesi. Tagakambrist viib väike uks sahvrisse. Ega's me rikkad pole, meil mööblist kõigest laud, paar pinki ja seinakapp. Kaks sängi ikka kah, tagaseinas päitsed koos nagu paar pusklevat tõurast jõudu katsumas. See on siis see Laanetare ja mina olen Laanetare popsi poeg, pisike kui päähari, valged juuksed muudkui lehvivad, kui lasen sörki mööda Mädaloigu, Ubalohu, Toomelohu Laanemäe pedajate poole, või kaudu koplilohu, Annemäe saariku ja Vabernalaane Annemäele. Laanemäel elavad minu vanaema ja onu, Annemäel elab tädi. Teine tädi elab Annetarel. Annetare ja Laanetare on Laanemäe talu popsikohad, minu ema, Annetare ja Annemäe tädid on Laanemäe talu tütred. Mina ei tea

veel pooli asjugi, ei tea ka õieti, mis see «pops» on ja mis «peremees» tähendab. Kui ma Laanemäele lähen, ütleb mulle onu: »Mis teie ka siia tulete, te kuradid olete ju vaesed, lõikate nööriga leiba.»

Kui ma kodus käsin nööriga leiba lõigata, saan suhu ja keelatakse ära Laanemäele minemast: «Mitte üks jalg!» Siis tuleb kord vanaema Laanetarele ja ära minnes kutsub minu väljast ühes. Siis mind tee pääl taga aeti, kätte saadi, kinni võeti ja üsna põhjalikult läbi soeti. Ei aita vanaema vastuseismised ega eestpalved: «Talle on kord öeldud, et ta enam sinna ei tohi minna, siis pidagu meeles!» Noh, seisis siis kah meeles.

Meie asusime Laanemäe äärenukal popsidena, nagu neid popsetaluväimehi muiste mitmeid ja mitmeid Maarjamaal leidus. Talu päris vanem poeg, kuna teistele poistele-lastele sadat paar hambusse vi-

sati: «Säh, neela, topi oma lõuad kinni ja ära enam ürise!» Või ei antud sedagi: lõigati mõni ääremaa siiluke, nagu servake suurest nahast laste pastaldeks lõigatakse, ja anti popsimaaks teatava rendi eest «kuni raha täis saab.» Siis tõsta oma tare selga ja käi kus kurat. Omapärane Rooma õigus ja Siberi seadus, ent tema alusel hingitsesime meiegi talu ääremaal ja oli meil see suur au «talurahva sugulased» olla. Mh, on vähemaidki asju ·auks arvatud. Mina ei tea küll, kas ma õieti mäletan, aga mul nagu ikka meeles püsiks, et meie «tare» sellal ainuke oli, millel korstent polnud, nii siis õigusega «tare» nime kandis. Tuled tehti «tares» (rehetares, ise elasime kambris), nii et tuletegijal küll silmad märjad, kambris aga kaunis lahe oli. Ja, oli kord aeg!

Andis kuulata neid jutelusi, mis meil pühapäeviti aeti. Omakohalt

päris ülikool minusugusele tiplasetingule, nagu mind pisikese kasvu pärast sõimati. Muidugi mind kuskil jalus vedelema ei nähtud, selle eest oskasin juba hoida, aga nägematuna-kuulmatuna kägistin enese kuhugi pimedasse nurka ja ainult silmad põlesid nagu hundil pimedal ööl. Kord oli hull lugu juhtunud. Taaveti nooremaid poegi Juhan läinud metsa jahile jäneseid tapma. Ent mitte lihtsalt kust juhtub, vaid võõra mehe söödalt. Seda oli ennegi ette tulnud, aga et söödapaneja jaole pole jõudnud, oli asi igakord õnnestunud. Teisiti nüüd. Söödapaneja valvas peidust, kes see kutsumata külaline talle niisugust pahandust teeb. Juhan tuleb. Muidugi mitte sööda manu sööma, vaid teise põõsasse jäneseid varitsema. Söödapaneja ootab, mis edasi saab. Kaks jänest nagu kutsutud sööda kallal. Söövad. Pauh-pauh. Maas.

Juhan läheb võtma. Pauh. «Jaan, sa lasid mu maha.» Ei riksu ega räksu. Juhan kodu poole. Jõud kaob jalust. Käpuli roomates jõuab ta viimaks koju. Saapad verd, sääremarjad haavleid täis. Nüüd arutust küll, kuidas Jaanil — sel laskjal ikka — halvasti läheb.

Henn: See on ju mõrtsukas.

Taavet: See on teise elu kallale kippumine, muud nime sellele ei saa anda.

Simm: Selle eest ta läheb Siberisse nii kui midagi.

Isa: Kas te olete siis kohtusse juba kaevanud?

Simm: Jah, või kaevanud. Ma ütlesin küll, et tarvis kohe kaebus sisse anda, aga kas neist saab jälle midagi. Ootavad muudkui pääle.

Taavet: No kes see kaebuse andja siis on? Juhan ise on praegu haige. Ootame kui ta tervub.

Simm: Mis sa siis enam

kaebad. N ü ü d tal just hää kaevata ja valuraha nõuda.

H e n n: Jaan vist käiski juba leppimas. Oli teist sääl hommikul nagu vähekesi näha.

T a a v e t: Käis teine jah. Kümme rubla pakkus.

S i m m (r u s i k a g a l a u a l e): Kas sa kuradit kuuled. Kümme rubla. Noh egas Juhan loll pole, et ta s e l l e g a lepib.

T a a v e t : Juhan küsis kakskümmend.

S i m m: Kakskümmend!? Las sõidab siis Siberisse, kui targemat juttu ei oska ajada.

T a a v e t: Mis ? Juhan Siberisse ? Mis eest ?

S i m m : Sa oled kuradi hull, vaat mis !

H e n n : No Juhan on ise süüdi ka küll.

S i m m : Alla k a h t s a d a ärgu hingaku !

I s a : Ega küll jah, kui asja t õ s i s e l t võtta.

H e n n : Ära ikka viimaks tuhandet taha.

I s a : Õigus kah, kui asja t e i s i pidi võtta.

Siin läheb vaidlemine õige ägedaks, nii et vaevalt oskad vahet teha, k e s räägib või m i s ta räägib. Tubakasuitsust paistab nii palju vehklevaid käsi ja jalgu, et tahtmata meelde tulevad seitse tuulikut, mida muinasjutuline „suuretuule-mees“ ühest sõõrmest käima puhub. Kand kompsatab vastu maapõrandat, rusikas raksatab vastu värvimata lauda, kellegi pää kolksatab vastu madalat laetala ja kuuldub traditsiooniline „korrat“, kutsutakse kihlveole : „Lepime selle pääle“, keegi käsib kedagi kuhugi, teine teist teisele kohale minna, mida muidugi ei täideta ega täita saagi, sest kästavad kohad

on niivõrt kitsad, et keegi kunagi pole kuulnud, et üks täiskasvanud inimene ja päälegi nii suur veel, nagu need sääl laua juures, neisse oleks mahtunud. Ägetsetakse kuni kihk üle, siis võib jutt jälle rahulikumalt joosta ja lõpp on see, et kuna Juhan ise ka osalt süüdi, võiks ju leppida, kuid „kümme rubla on siinkohal sandiraha, kahekümnegagi ei tehta veel midagi (täna ollakse meil laiad mehed), viimane, millega kõnet võiks olla, on viiskümmend". Kuulan neid mehi ammuli sui ja pärani silmi.

Viiskümmend rubla. See on määratu summa, mida ma omale ette ei oska kujutada, sest minu isiklik rahatagavara koosneb vaid mõnest vaskkopikast ja teiste omi ma pole näinud, mitte kunagi näinud. See on midagi kümnetuhande talendi taolist, see viiskümmend rubla. Kuidas jõuab see vaene mees ometi nii suure summa kokku saada! Ei,

tema on kadumisele määratud, sest nii suurt summat ta tõesti ei jõua muretseda ja peab Siberisse minema, sinna maale, kus sülg enne mahasadamist jääks külmab ja kus hundid oma sabadega aknaruudud puruks peksavad.

Ja minu vaimusilma ette kerkib Siber: rida maju, akende ees hundid, kes sabadega aknaid vemmeldavad: plõnn — tirr! üks ruut läks, plõnn — tirr! teine tagant järele... ja siis veel rida mehi, kes akende taga seespool seisavad ja läbi katkise akna välja sülitavad: ptüi — kõlks! hundi saba pääle ja jälle ptüi — kõlks! hundi saba pääle, kuni hundid metsa peletatud. Hoo, viiskümmend rubla on suur raha, nii suur, et selle eest terve Helme laada kõigi luie-päiega võiks ära osta ja võib olla, et veel ülegi jääks. Kui mul viiskümmed rubla oleks ja ma laadale saaksin! Kui ma aga saaksin!

Ma võtaksin sada teist last — mis sada: niipalju, kui neid aga oleks — ja viiksin nad
präniku- ja kompvekimüüja manu:
[„Sööge!"
mänguasjade poodi: „Võtke!"
karusselli juurde; „Sõitke!"
kometimajja: „Vaadake!"

Mis keegi iganes sooviks — ilusaid riideid, saapaid, maiustusi, mänguasju — kõike ma neile ostaksin, kõikide nende soovid täidaksin...

Unistus omandab lõpuks nii reaalse kuju, et näen tõesti enese ümber ärevusest punetavaid nägusid, rõõmust säravaid silmi, lugematud käed haaravad mind ümber võttes kallistama, lugematud suud suudlema. Lämbun neist kallistusist ja suudlusist ja — ärkan. Toaõhk on täitunud suitsust, vängeist lõhnust ja veel vängemaist sõnust, mida nüüd kui ilgeid konni sajab. Kisun ennast veel enam kokku ja värehtun vaheteva-

hel, nagu hoopidest puretud ihu vaid mõne raskema löögi puhul veel tuksatab, sest muul teel kõigele sellele reageerida ei saa.

Nii möödub minu lapsepõline pühapäev tubakasuitsuses õhus, kuulates „vanade inimeste“ mitmekesist „elutarkust“.

Kihvt sööbib ihhu, mürgitab vaimu.

Kõigest imelikum oli see, et vende ema vagatseja oli. Tuli meile mõnikord, kui kedagi teist polnud, tõi raamatuid ja rääkis palju „Eesukesest“. Kui tagakambris mehed koos olid ja oma juttu ajasid või „tondipiiblit“ lugesid, katsus ta mind kuidagi enese juurde eeskambrisse saada ja hoiatas siis, et ma mitte sarnaseks ei saa nagu „need sääl“. Oma poegade pärast kurtis ta, et need Jumala ära olevat unustanud ja kuradile andunud. Sarnased jutud tüütasid mind samavõrt

kui tagakambri vänged naljad, ent minna polnud kuhugi; igatsesin sinna, kus vähem kuradit ja vähem ka seda igavat vagatsemist, ent ruum oli sedavõrt kitsas, et vaid jumala ja kuradi enesevahelisel pusklemisel nende vahele pidin mahtuma ja sääl laiaks sain litsutud nagu mõni iganenud voodilutikas. Õigupärast poleks mull küll tarviski siin enesest pajatada, aga kuna seegi kõik ühtlasi terviku saamiseks tarviline, siis olgu ta ka siin ära öeldud.

Harvu kordi juhtus ema poegade seltsi neid manitsema tulema, siis algas vormiline vaidlus, milles võit kord ühele kord teisele poole kaldus ja lõpuks ikkagi igaüks oma meelt jäi. Ema palus poegi ümber pöörda ja viimse kohtupäeva pääle mõelda: „Enne tuleb surm, pärast surma tuleb kohus," lõpetas ta manitsuse.

Mehed naersid pisarateni:

„Jumal võtab kondid kotiga selga, viib kohtusse."

„Mis eest see kohus siis tuleb?"

— Teie pattude pärast.

„Mis asi see patt peaks olema?"

— Jga päev teete pattu ja ei teagi veel, mis ta on.

„Ei mina pole midagi pattu teinud. Napsi olen võtnud, lapsi olen teinud, aga patust pole veel midagi kuulnud."

Nii nad koerad irvitasid. Ei mina aru saanud, kummal neist õigus, ega nad vist isegi õieti teadnud. Nii kui keegi teine kuskil mujal puhtsüdamlikult ise tunnistas:

„Eks nüüd sinna taeva oleks ikka himu küll saada, aga nõudmised on liig valjud — mine tea, kuidas veel läheb. Ei mina sellepärast seda va saatanatki nii väga siuna, tuleb veel viimaks teisega tegemist teha, siis halb, kui liiaks ära pahandad."

Nii need inimesed on: tahaks ikka taeva ka, aga ega põrgu pooltki maksa laevu ära põletada.

Ime, et nii vagal emal nii vähevagad pojad olid.

Vist oli ema vagadus pojel hambad ära viinud, või tahtsid nad oma vagaduse napsiga politilist tasakaalu kahe suure monarhia vahel õiendada. Muide, nii väga kuradi omad nad ka polnud, minul vaid poleks kõlvanud sellal kõiki nende jutelusi kuulata, ent nagu ütlesin: kuhugi polnud minna, sellepärast . . .

Kord juhtus nende karjapoisile õnnetus: sügisel rehekütu aegu närbis tares reheahju paistel vingu. Poleks jaole saadud, välja toodud, hõõruma hakatud, mine tea, mis tast oleks saanud. Sellest siis jälle jutt pöördus surma ja elu pääle ja sai kuulda mõnda arvamist.

H e n n: Ega palju puudunud, kui oleski surnud.

Taavet: Surnud mis surnud.

Simm: Vaga ja valmis.

Taavet: Ime küll — inimene sureb. Kuhu ta siis jääb?

Henn: Kessi?

Taavet: Inimene ikka.

Simm: Kuhu ta jääb! Auku aetakse. Sap's pole näinud.

Taavet: Aga see?

Simm: Missugune see?

Taavet: See, mis elas.

Henn: Mis sääl siis elas. Süda tuksus, veri käis, see oli see elu kõik.

Taavet: Aga mis selle südame tuksuma ajas?

Henn: Ei miski; see on nii loodud.

Taavet: Aga kes lõi?

Simm: Kes seda teab, kes lõi. Kes sääl juures oli.

Isa: Kas Jumal ei loonud?

Sõib: Võib ka olla, et Jumal lõi.

Isa: Aga kuidas pühakiri ütleb?

H e n n: Pühakiri? Pühakirja on võib olla samasugused inimesed kirjutanud nagu mina, sina või teinekolmas . . .

I sa : Kust nüüd meie . . .

H e n n: Nojah, ütleme meist nüüd ei saa, ei ole seda taipu pääs, aga inimesed need ikka olid, kes ta kirjutasid.

T a a v e t: Aga käsud ?

H e n n: Mis käsud ?

T a a v e t : Kümme käsku tõi Mooses Siinai mäelt maha kahe kivilaua pääl ja need olid Jumala enese sõrmega kirjutatud.

S i m m : Hähähä.

H e n n: Võib olla, et olid.

I s a : Imelik küll see inimese sündimine ja suremine.

S i m m : Sama lihtne kui härja ja hobuse oma.

T a a v e t : Ja mis lihtne ta neilgi on.

S i m m: Sääl pole õige miskit kunsti. Näed, karjatüdruk . . . kas ta muud tööd oskab, aga tite saab, et lust vaadata.

Jutt tikkus üsna libedale teele, kui keegi külainimene saabus põneva uudisega: Keegi laadalkäija läinud teeäärest kaeraröugust kaeru võtma, peremees saanud juurde, löönud haluga maha. Hommikul leitud mees kaerasületäiega surnult, hobune vankriga teekraavis, ka halg, millega kaeravõtja surnuks löödud, saadud kätte. Mõni parastas, mõni kahetses; see nimetas varast „kuradi koeraks“, teine peremeest „tigedaks hundiks“. Igaüks oli oma juures kindel, küllap neil kõigil vist omajagu õigust oli. Mind vaid huvitas kõige selle lõppkokkuvõte:

S i m m: Noh, näed nüüd?

T a a v e t: Mida ma näen?

S i m m: Kõksti haluga ja koivad sirgu.

H e n n: Sääl on nüüd su imelik sündimine ja suremine. Heh!

Nii see jutt aeti ja viimaks ka jäeti, aga pinnapäält palju sügavamale ei jõutud, sest oldi vaid enda pääle julged, ei ustud ega otsitud t e i s t e teadmisi ega sügavamale tungivaid seletusi.

V.

Meil elas „edikambris“ sellal „Ull Uidak“ oma naise Ellu ja poja Peeduga. Mispärast ta Uidak oli, seda ma ei tea — priinimi see polnud, ristinimi ammugi mitte; võib olla, et ta liia kõhnuse tõttu teda sedasi kutsuti: oli kui tunamullune tulihänd — aidroigas selgrooks, korvirõngad küljeribideks, pudrukarp pääks. Suugi oli tal alati nagu putru täis, kui ta oma põhjatuid lugusid patras ja villaseid värssisid veeretas. „R“ põrises ja plärises nagu vanaeide taku-

ketramise vokk, „s“ sisises kui koldesse küpsma pandud hapu õun ja vahel jutuhoosse sattudes tegi mokkadega niisuguseid imelikke hääli, nagu oleks talle tulikuum kartul kogemata suhu sattunud; teinekord jälle nagu rüübiks ta tassi päält kuuma teed. Harilikult teda vanemate inimeste sekka kõnelema ei lubatud tulla, aga teinekord tuli ta üsna lubamata ja siis oli tegu temast lahti saada. Isa ta ikka kartis, ent oli juhtumisi, kus isegi isa autoriteet ei suutnud teda taganema sundida. Uidak polnud just tavaline hull, siiski hullu nime talle igaüks andis, kes teda vähegi tundis. Niipalju kui mina mäletan, oli ta liiaks avameelne ja otsekohene, kuna meie nurga inimene sellal ikka vähekesi salalik, „kaval“ püüdis olla, ka oma lähematele sõpradelegi. Kohtasid sa kedagi kuhugi minemas, siis küsiti küll moepärast, kuhu teine läheb, ent keegi

ei lootnud õiget vastust saada, sest oli juba lihha-luusse kulunud see „niisama natuke väljapoole“, et isegi põlvekõrgused lapsed teda tarvitasid. Uidak aga „ulpsas“ alati välja, kuhu ta läheb või mis ta teeb ja sellepärast oli ta esmakordselt hull. Ja kui juba esmakordselt hull ollakse, küll siis leidub põhjusi teise- kolma- ja neljakordsekski hull-olemiseks. Uidaku jutud-kõnedki polnud tavaliste inimeste omad. Kuna tavaline inimene mõnda juhtumist oma sõnadega edasi andes igavalt oma „tema tegi“ ja „mina tegin“ või „mina ütlesin“ ja „tema ütles“ korrutas, lõi Uidak tühjemastki loost niisuguse eepose, et lust kuulata. Võtame või näiteks loo „ülekohtust“, kus hiir tahtis üle tiigi minna, aga et ta mehike ujuda ei mõistnud, konna enesele abiks palus. Tavaline inimene oleks oma „hiir palus“ ja „konn lubas“ ja „kull lendas puu otsast“ ära

öelnud ja ise pärast väga uhke olnud, aga Uidak juba sellega ei leppinud. Tema rääkis kõigepäält, kuidas Konna Kusta Veisjärve ääres kesamaad kordas ja hobust nuhtles: „Nõi, sa kuradi hing, kas mina pean sinu asemele aisade vahele vedama minema!" Väsib viimati hobuse sundimisest, istub põllupeenrale piipu tegema, säält tuleb piki peenart Hiire Joosepi tütar Madli korv käeotsas ja tahab teisele poole järve kuremarjule minna. Palub Kustat, et see teda üle viiks. Kusta kurjalt kärkima: »Kas sa kasid kohe koju! Või kallil tööpäeval lonkima ja aega viitma! Kas teil kodus paremat teha polnud! Kuidas mina sinu üle saan! Ega ma mõni aurulaev pole, kes inimesi Virtsu väinast Kuresaarde veab!" Madli muidugi mahedasti meelitama: „Kulla kuku Kustake, mu musurullike, kui üle viid, saad säälpool sõbra poolest saia ja musu." Kusta:

„Hm, aga mis peremees ütleb, kui näeb, et ma hobuse kesale konutama jätan ja ise parvega minema pistan. Madli jälle mahedasti: „Peremees ei pane seda tähelegi, kaua sa seda lühikest reisi käid.“ Nii veeniski Madli Kusta enese küütijaks ja nii panidki nad parvega teisele poole purjetama. Küll peremees seda siinpool nägi, et sulane lojuse põllule ula jättis; küll ta juba maidale paraja malgagi metsas valmis otsis. Ent säälpool ? Polnud Madlil saiaraasugi ja kui Kusta musu hakkas nõudma ja sellest sonima, vehkis Madli vapralt vemblaga ja küsis: „Kui sa musu tahad, siis tõmban sulle sellega paar tulist üle turja, et turi vastu tümab, see on su musu“. Tõuseb vaidlus, tüli, taplus — üks kisa, kära ja karvakiskumine. Eks kisa pääle ilmu kohale va Kulli-Kaarli. Temalt olid poisid-pahandused hiljuti parve ära nuusanud ja

teispoole järve toimetanud. Sellesama parvega nüüd Kusta Madligi üle järve tõi. Kulli-Kaarli kohe Konna-Kusta kallale: „Ah sina olidki see, kes mu parve ära vedas, nüüd vead muudkui siin oma libusid!“ Kulli-Kaarli kipus oma kaikaga Kustale-Madlile külgesid kratsima, need laduvad lahva-lahva sohu, et vetes vikerkaarid ja samblaid sajab. Säälap siis see suurim õnnetus: rutuga pole aega ette rabada, kiiruga taha kaeda, Kusta kaob koltasse, Madli matkab mülkasse, pilliroos vaid nutab vaeseid tuul: uuuu . . .— Nii umbes see Uidak oma lugusid jutustas. Viisisidki ta vahest veeretas, umbes niisuguseid:

»Vaatke vana Vasiku Villem
luiskab oma vikatit.
Villemil on vikat vastne,
toodud toona Tarvastu laadalt,
selle vikatiga Villem niidab

palju laiema kaare
kui mõni Ull Uidak,
kui me niidame Mää-laanen«.

Nagu näete, üsna primitiivne luule, aga küll ta käis. Minule vähemalt oli Uidak sellal esimene luulemeister ja ma olin ta ettekandeist üpris vaimustet. Tööd tegi Uidak ad libitum. Võib olla, poleks ta aastate kaupa töhe läinud, ent ta naisel Ellul oli niisugune sundimise politika: kui mees juba mõne päeva tööta kodus oli luidanud, pandi kõik söögipoolne luku taha ega antud Uidakule ka tüli ega tapluse järgi terakestki hamba alla panna, nii et ta tahes või tahtmata pidi kodust välja minema tööd otsima. Teadagi, et Uidaku teenistuse tasu kuskil kuigi suur polnud: hullu võetakse tööle vaid ta odavuse tõttu. Uidak ise ahne ka polnudki: pahandas, näiteks, miks temalt pääraha ei võetud, kuigi ise käis pakkumas — »Kas

ma siis mees polegi!« Kes teda nüüd meheks pidas!

Uidaku naine oli Uidakust tüki hullem. Ta kandis kodunt kõik mehe teenitud palukesed välja jumala-muidu teistele jagamiseks, laskis koduski leiva mullaks hallitada, jahule ussid sisse sigineda, lihale roisu lõhna juurde tulla, aga mehele ei täidinud süüa anda. Kui vahel andiski, siis ainult halvemat; paremad palad sõi poja Peeduga ja ise ärritas Uidakut veel päälegi: „Näed, meie sööme, aga sulle ei anna". Kord ta Uidakult selle eest luuavarrega pähegi sai; Uidak ise kiitis pärast: „Vaat see oli plõks, mis talle annin". Poeg Peedu oli puha koerust täis. Marjapõõsastesse, uppa, kaalikaisse — igale poole teda sai. Ja kui kaval ta kõhuli roomama, luurima ja hiilima oli! Veel: lõikas kaalikad alt, istutas päälsed uuesti peenardele; ei saadud enne aru, kui leiti,

et kaalikaid palju ära närbinud ja viga järele vaatama hakati. Ega Ell siis veel uskunudki, et t e m a paipoju seda teinud. Ajas süü naabrite kaela. Mäletan, kui ühel pühapäeva õhtupoolel suur sõnelemine sel puhul tekkis. Naabrid olid asja seletama ilmunud, aga mis sest kasu! Kõneldi, sõneldi, sõimeldi, pahandati, vannuti ja mindi lahku, igaüks sama kindel oma õiguses nagu ennegi. Võib olla Ell teadiski Peedu süüd, aga egas ta sellepärast seda teiste ees üles tunnistama hakanud. Ei, nii hull polnud ta ammugi mitte, ega teinud ka sarnast totrust meie juures palju keegi. Vähe oli neid, kes nii tegid nagu minu ema, kes, kui ma kord tädi juurest mulle kingitud korviga koju tulin, minu kättpidi uuesti tagasi viis, et järele kuulata, kas ma korvi m i t t e oma l o a g a p o l e v õ t n u d. Et minu nimi ka Peedu oli, siis kutsuti külalastes

meid vahetegemiseks: Uidaku poega isa järele »ulluks« mind jälle »targaks« Peeduks. Uidaku poeg oli nüüd minust küll mõneski tükis targem ja lõpuks, mis sest ullust või targast ikka kasu, kui meid mõlemaid marjule minnes ühtemoodi külalastelt sõimati. Ja kui sõimamisest ei arvatud mõjuvat, toodi lisaks kivid ja kaikad platsi, mille eest muidugi muud turva polnud, kui kiiresti kodu katuse varjule jooksta. Ent tuli aeg ja juhus, andsime ka neile, kui jõud võrdsed olid ja vastastel abiväge käepärast polnud, sest egas meistki papist poisse ole uskuda.

VI.

Ühel päeval, kui neil tagakambris jälle »kommerents« koos oli, pistis Uidak äkki oma nina ukse vahelt sisse ja küsis: »Taavet, kus poeg Pärt on?«

Öeldakse, et mõni sõna mõjuvat nagu tuletungla püssirohuaita viskamine. Mul ei ole vastavaid kogemusi ja ei tea, milline see mõju just on, taipan vaid vähekesi, et olgu milline tahes, ta siiski liig lühivälteline on sellega võrreldes, mis nüüd saabus. Võiks vahest vähekesi ligem olla herilaste pesasse pistmine, ent seegi ei annaks täit vastet. Mitte ainult Taavet, vaid ka Simm ja Henn tundsid end äkki puudutatud olevat, kargasid üles, hakkasid keksima, kätega vehkima ja nii inetuid sõnu ajama, et vaevalt mõni oleks leidunud, kel see armas kuulda. Tuli »tuliseid«, »mädanuid« ja palju muid, kel nad kõik meeles. Lubati »köita«, »virutada«, »anda«, »näidata«, »maha lüüa« ja veel viis muud imet seitsme soolasega toime panna. Isa vaid esmalt püüdis rahustada: tegi Uidakule valju noomituse, et ta üle ukse vaadata ja midagi ütelda julgenud,

palus külalisi »ullu inimese lori« mitte kuuldavakski mõtta ja muud, mis talle veel meelde tuli. Ent vähe see kõik aitas: ütlus oli kord külalised marru ajanud ja miski ei jõudnud neid enam lepitada, muudku »Oleme suurte sakstega asju ajanud kõrgemates kohtades käinud ja nüüd siin saunaurkas julgeb üks hull inimene meile niiviisi ütelda«. Seda veel isa nii südamesse ei võtnud, aga kui üks vennist seda »urgast« muu seas »kaabakate pesaks« nimetas, kargas temagi süda täis ja ta küsis: »Kuidas sa tohid minu maja teotada! Kes on kaabakad!« Ja siis see tuligi. Tuli nagu rahehoog. Kaabakad olime meie kõik, kes ses majas elasime, lisaks veel verivaesed sandid, nadikaelad, vargad ja mis muud ütlejaile meelde tuli. Lõppes terve lugu sellega, et isa tuletas külalistele meelde, et meister mitte umbseid seinu majale

pole teinud, vaid nendegi jaoks teatavad augud jätnud, mida neil nüüd paras aeg tarvitada, kuni veel pole kätt krae külge pandud. Siis sähvas Henn isale:

»Maksa oma võlg ära, näru!«

Mispääle isa:

»Võla maksan siis, kui tärmin tuleb«.

Henn: Mina nõuan kohe nüüd siinsamas kätte.

Isa: Nõuda sa ju võid, teine asi saamisega.

Henn: Siis nõuan kohtuga, lasen pristavi tulla, oksjoni teha, müün su urtsikulogu, hobusekronu, lehmakondi, lambanärud, põrsaroisud, kola-kala, pajad-panged, liuad-lusikad, riide-hilbud ja sinu enese ühes kõige su sisekonna ja soolikatega ära, et oma kätte saada.

Isa: Nii suur see võlg juba ei ole, et kõike seda tarvitseks müüa, mis sa praegu siin ette lugesid.

Henn: Ja mis sa ennast siis ikka kõige oma rämpsuga kokku arvad maksma minevat?

Isa: Noh enam ikka kui su kümme rubla.

Henn: Või kümme rubla, või ainult kümme rubla. Aga kus kolme aasta protsent! Ahah. Mis sa nüüd ütled?

Isa: Aga kus mu koer, mis sa enesele viisid! Kas sa selle eest ka kellelegi midagi maksid, mis!

Henn: See koer. See ka kellegi koer oli. See ei olegi koera nime vääriline, kui õige õigust ütelda.

Isa: Mis see siis oli?

Henn: Oli, mis ta oli. No kui sa koera eest protsenti, või protsendi eest koera nõuad — ei, kui protsent koera eest jääb, siis võlg — kümme rubla olgu ikka otsekohe siinsamas peo pääle maksetud puhtas rahas, muidu ma kaeban homme päev kohtusse.

Taavet: Muidugi kaeba, ära jäta!

Simm: No kus ta jätta saabki: ega see tema raha polnud — see oli minu raha. Kui tema küll jätab, ega mina jälle temale siis ei jäta: nõuan otsekohe oma välja.

Ei tea, mis mõtted isal olid, võib olla oleks viimati veel paluma hakanud, aga Uidak kutsus ukse vahelt: »Peremees!«

Isa: Mis sul sääl jälle on?

Uidak: Tule siia!

Henn: Mine, Uidak laenab sulle võlamaksmiseks raha. See oli muidugi pilkamisi öeldud: vaevalt usti kuskil Uidakul seda raha olevat. Ent — elame, näeme.

Ja nägimegi. Isa kutsel tuli Uidak tuppa ja kui ta kõik oma taskud läbi oli katsunud, korjas mõne kopika enamgi, kui võlatasumiseks kulus.

Uidak: Võta see raha ja maksa oma võlg!

Henn sirutas käe juba raha järele välja, sääl peatas teda isa: Aga viitung?

H e n n: Mis viitung?

I s a: Viitung, sooloveksel. Too siia mu sooloveksel, muidu ei tohi raha puutuda, kuuled!

Henn hakkas mööda taskuid kobama, tõi välja säält mitmesugust kraami: liikmetega noa, püssirohu sarve, tongikarbi, haavlinartsu, kaks õiget ja ühe kõvera naela, vana viili, piibu, tubakukoti, tikutoosi, leivaraasukesi, viljateri, heinapepri, paberitükikesi, aga seda paberit ei leidnud.

H e n n: Soolovekseli toon homme (s i r u t a b k ä e r a h a j ä r e l e).

I s a: Ei tohi, kurat, Henn. Enne too sooloveksel siia! — Uidak oma otsekoheses kohtlases meeles arvab, et aeg on temagi käes mõõgaga sekka lüüa, kahmab nukast kirve ja tormab vaidlejate vahele. Eh,

kuidas ta sääl oma ülestõstetud kirvega äkki situatsiooni teisendab: silmapilkselt tühjub tuba külalisist; ainult suitsutorte ja mõnesuguseid lõhnu tundub veel õhus, väljast aga kostab kõnekõmin, mis varsti kaugusse kustub. See tuli isale üsna tahtmata-ootamata.

»Kes kurat sind kutsus«, küsis ta Uidakult.

»Ei keegi. Tulin ise, kui nägin, et peremees hädas.«

»Mis häda mul siis sinu arust oli?«

»Eks need vennaksed tahtnud sult raha ilma viitungita ära võtta, miks sul siis häda polnud.«

»Oh sa oinapää küll, seda arukest, mis sul ka on.«

Uidaku teinepool pistis pää ukse vahelt:

»Jaak õe, tule siia!«

Uidak: Noh mis sa sääl jälle tahad?

E l l: Tule siia, siis ütlen.

Läkski Uidak meilt oma tuppa. Natukese aja pärast tuleb meie poole Uidaku-Peedu, läheb otsekohe laua juurde ja tahab raha laualt ära võtta.

I s a (valjusti): Poiss, mis sa sääl teed?

U i d a k u-P e e d u: Isa käskis raha ära tuua.

I s a: Või isa käskis. Las raha seista! Ja mine lase isa siia tulla! Aga jalamaid, kohe!

Uidaku-Peedu tegi sääred, ent ei käskinud kedagi isa meie poole tulla. Kartis vist, et pettus avalikuks tuleb ja ta naha pääle saab. Asi oli neil nimelt üle kahe emaga mõeldud, et petavad sedasi Uidaku raha välja ja mis siis edasi sünnib, pole nende asi.

Uidak ilmus ise tüki aja pärast ja siis selgus kõik.

I s a: Saatsid sa Peedu raha järele?

U i d a k: Kus mul õige raha järetaja, küll mina juba ise omad rahad järetan, pole sinna mingeid järetajaid vaja.

I s a: Kes teda siis ometi saatis? Peedu käis siin, tahtis raha ära võtta laualt, öeldes: „Isa käskis raha ära tuua.

U i d a k: Seda see vana Ell mind sinna kutsus. Lähen küsin: „Mis sa minust õige tahad," tema kohe (E l l u h ä ä l t i m i t e e r i d e s): „Ei taha kedagi, tahan sind korraks kaissu võtta."

I s a: Kas siis võttis ka kaissu?

U i d a k: Võttis ikka kah veidikese.

Andis mulle palju mõtelda neist asjust, mis sel pühapäeval oli nähtud-kuuldud, aga ikka veel imelikumalt edaspidi juhtus, mis mõttele järjest uut toitu lisas.

Uidak sai oma raha kätte ja toppis teda igasse taskusse tüki, et

»Ell kohe kõigile käppa külge ei saaks ajada,« nagu ta ise seletas. Ei mina saand aru, miks need paberiräbalad teistest paremad olid: polnud neil ilusat piltigi pääl, mis oleks silmale himu teinud vaadata.

VII.

Uidak vihastas Taavetit pärimisega selle pojast Pärdist.

Peatume pisut vennaste perekondlikus suhtes.

Lapsi oli vaid Taaveti eidel, poistennal — poiste naisel (Simmu-Hennu kutsuti »poisteks« ja nende »naist« poistennaks) polnud lapselooma. Taaveti lapsist oli poisterahvast neli, plikasid kaks. Poisterahvas olid: Kurt, Pärt, Juhan ja Juulus, plikarahvas — Agaate ja Benita. Kurt oli vennist kõige vanem, ühtlasi ka kõige hõelam, mispärast talle kadakliku »Kurdi« asemel koduselt

tema iseloomule vastavam »Kurat« nimeks anti. Pärt — nii iseloomutu nagu ta oli, võeti ta nimi ainult vanema venna omaga seltsis suhu, öeldes: »Kurati pärat (päralt),« kusjuures »päralt« Pärti pidi tähendama. Juhan oli küll vennist noorem (Juulust arvati ta naiselikkuse tõttu õdedesse ja hüüti vaid Juuliks), ent mõnest kandist isegi süngest. Kurdist ette, et temale antud »vana saatana« nime auga tasa tegi. Õdedest kutsuti Agaatet kassiks ja Benitat peniks, kuna Juulust juba seegi koledasti vihastas, et teda naiseks arvati. Vendade-õdede vahel valitses alaline vaen ja kõikide mõtted olid alati tegevuses, kuidas üksteist ärritada, pahandada, vihastada, haavata, pööraseks, hullumeelseks teha. Oleks neil mõistust olnud, oleksid pidanud niisuguse elu juures selle kaotama, aga et olematut kaotada ei saa, püsisid selle juures, mis neil oli.

Aga mis oli siis õigupoolest Matsilas sündinud? Midagi ometi oli, ega siis muidu vennaksed Pärdi nimetamisest pööraseks läinud. Isa päris Uidakult asja üle pikemat seletust, ent Uidak jutustas midagi tõepoolest hullu sellest, kuidas Taavet ja Pärt ühte ja sama põtra nülginud, nülgimise juures tülli läinud ja viimaks Taavet Pärdi ära pussitanud, metsa vedanud ja kännu juure alla maha matnud. Põtru sellal veel oli, siit küljest võib asi ka tõsi olla, ent mis muud sinna juurde jutustatud, oli niivõrt uskumatu, et isa vaid pääd raputas ja vihaselt pomises: »Kuule kuradi hull, mis tema kõik välja ei mõtle«, ja viimaks Uidakut suud pidada käskis.

Õnneks tuli Tätsa-tädi meile. Te vist Tätsa-tädit ei tunne, aga teda tundis sellal meie pool viimne kui inimene ja kõik kutsusid teda tädiks, sest oli kord tilluke Tiinake

olnud, kes teda nii kutsus. Ah, see Tiinake! Nii tarka last ei teatud kuskil enne nähtud ega temast kuuldud olevat. Kui Tätsa-tädi Tiinakesest jutustas, pühkis ta oma alati kooksil oleva sukaga silmi, nii et ma sel puhul ikka kartsin — vahest torkab enesele sukavardaga silma. Pärast, kui nägin, et silmale kunagi miskit häda ei saanud, harjusin selle isevärki võttega; siis vist viimaks juhtuski, et vaeseke enesele sukavardaga silma pääst torkas. Tätsa-tädi käik oli nagu meil lauldi: »Tädi tuleb titsa tätsa, rasvakott käib ritsa rätsa«. Ta ise oli ümmargune, põsed punaõunalised, punase räti otsad rippusid kuklas, nii et tädi nagu jänese-mammi Lihavõtte kaardilt paistis, kuna munakorvi asemel kudumise-korv käeõndlas kiikus. Tädi teadis kõik küla uudised ja juba ta meile siis Taaveti ja Pärdigi asja põhjani ära pajatas.

Tätsa-tädi teadis jutustada . . . aga enne vahest lubate mulle paar sõna Pärta Põdrast ütelda, kes ka Tätsa-tädi jutus ette tuleb.

Pärta Põder oli vaenelaps. Ema oli ta kartulikoopast korjanud, reheahjul ilmale kannud; põrsastega oli teda peetud, kanadega kasvatatud ja nüüd oli ta kuidagi inimeseks saamas. Näolt mitte just nägus, käsilt ei kärmaski, oli teda ometi kuidagi kohal sallitud, sest et ta odavamaist oli ja temaga teha võidi, mis taheti. Noh, ja tahtmisi on suure koha pääl ja hulga inimeste keskel mõnesuguseid; õnnetu see, kes neid täitma peab: Oli vaesel Pärtal tõega Siberi elu Matsilas, ent parata polnud midagi: kuhu sa loomake ikka lähed, kui selle kurja kavala ilmaga nii tuttav pole, et teda tema enese relvaga alistada ja omale alluma sundida. On liik inimesi, kes sünnilt pääle teiste tahete ahelais : ei

ühtki iseseisvat mõtet, tunnet, tegevust. Sarnastesse oli Pärta seni kuulunud, ent nüüd näis talle nagu lunastus tulevat: ta leidis korraga, et ta armastas ja teda armastati. Seni oli teda tahetud ja võetud, tahtes mitte küsitud, võttes vaid kästud, ent nüüd teda armastati ja armastajaks oli seesama iseloomuta Pärt, kes kõlbas kõigele muule, pääle maakeral elamise ja enese maksmapanemise. See osutuski varsti. Pärta leidis läbi armastuse uue tee, mis viis vaid ühe tahte ja ühe käskimise juurde, kuigi see tahe oli tuulest rõhutud pilliroog ja see käsk kartlik sosin hämaras öös. Pärta, toetudes samule nõrgule alusile, keeldus andumast kõigile muile pääle armastatu. Kohad, kus ta enne oli langenud, olid nüüd tunnistajaks ägedaist võitlusist, milles ta võitis. Mitte sellepärast ei langeta alati, et nõrgad ollakse, vaid et pole nime lei-

tud, mille all võita. Pärta oli nüüd selle nime leidnud ja võitis. Ent poldud veel tähtedeni jõutud, kuigi kannatusi nii palju läbi käidud. Polnud lootagi, et Taavet Pärti oleks lubanud Pärtat naida, liiategi kus ta ise selle pääle nii maias oli, selle sõrmi murdis ja kaela hammustas, kui enam ta rõvedaid palveid tähele ei pandud, käsku muidugi enam ei kuulatud. Kord, kui Taavet ja Pärta kõlguses maadlesid, juhtus Pärt ligidalt mööda minnes nende hingeldavaid hääli vaidlemas kuulma ja jäi kõrvu teritades seisma.

P ä r t a: Lase lahti, kuuled! Muidu ma karjun appi.

T a a v e t: Karju, karju . . . Ega nad sulle appi tule, tulevad mulle. Pärta uskus isegi, et tal karjumisest suurt kasu poleks ja otsustas oma jõuga võita katsuda, ent Pärt ei pidanud välja: tormas uksele, kiskus selle lahti, kohe Taavetile kraesse,

seda raputama ja tuuseldama, et tolm taga ja ühtlasi siunama: »Või sind vanamehe-konti! Enesel kaks kopikat surmaga võlgu, aga vigurit ei jäta. Kui sa veel, kui ma sind veel« ja nõnda edasi nagu mõni õige mees, kellega rehkendada tuleb. Pärt, kellega igaüks võis teha mis tahtis, näitas äkisti niipalju mehelikkust, et imestama pani. Kuid peagi Taavet ennast kogus, Pärdile vastu pöördus ja talle käed külge lõi. Siis ei jäänd Pärdist enam kuigi palju järele: juuksed, käiksed, tolmu, hõlmu tuiskas õhus, pöörles põhus jalgu, õlgu, selgi, külgi; kõhin, ähin muudkui kostis, kuni keegi kisa tõstis: »Ai, ai, viglaga mind pistis!« Ja siis tuli jaolisi, suuri kui väikesi. Asi ilmus avalikkuse ette. Asjaosalised pidid muidugi seletust andma.

Pärta pääsis kõige päält rääkima ja seletama asja tõelikkust, ent Taavet kohe vahele segas ja nii

suur vaidlus tekkis. Taavet seletas, kuidas tema kogemata jaole saanud, Pärtat-Pärti hullanud: »Oleks minu hing seda teadnud, kas ma siis siit kaudu tulnud olekski. Kuulen kõlguses kõbinat, arvan: vahest mõni kana siia muneb, vaatan üle ukse sisse, kohe Pärt kargab maast krapstuu üles: »Mis sa, kurat, siia otsid,« mull kraesse kinni ja mind, vaesekest, tuuseldama.«

Pärt: Mis sa nüüd valetad: lugu polnud ju sugugi sedaviisi.

Taavet: No kuidas ta siis oli, seleta siis sina.

Pärt: Lugu oli... Eks Pärta rääkinud õigust, kuidas asi oli.

Taavet: Ah Pärta rääkis õigust ja mina valetan. Sina ja Pärta räägite õigust ja mina ja teised kõik valetame.

Pärt: Mis sa teistest asja sekka kisud: ega nemad näinud

Taavet: Ah siis teie ainult näete ja teate kõik, teised ei näe midagi, ei tea midagi, ei sa aru ka midagi.

Pärt: Kes seda ütles? Sa ära sega, kuuled, vanamees!

Tavet: Mis vanamees! Kes on su vanamees! Mis sina siis oled, kui mina vanamees olen. Sina oled siis ahv-pärdik ja see Pärta niisama, sina oled isane pärdik, tema emane.

Kurt: Kas said nüüd, või tahad veel.

Pärt: Mis sina oma nina siia topid! Kui kaks meest kõnelevad...

Kurt: Ja, meest küll, aga kui meest-pärdikut purelevad...

Nii hakkas muu perekond sekka lööma. Ja et Taaveti vastu põlatud Pärt ja veel põlatum Pärta seisid, siis hoiti muidugi Taaveti poole, kuna muidu perekondlikkudes tülides Taa-

vet harilikult oma naise-laste vastu kui üksik võitleja väljas pidi seisma.

Nüüd aga oli tal abilisi ülearu. Vaestele »pärdikutele« anti enam kui neile kulus: ja loo lõpp oli see, et isane pärdik tulisi tallu metsa põgenes ja keski ei teadnud, kuhu ta kadus. Vaatamata sest, et teda viglaga vähekesi veristatud, peletati poiss talust minema ja Taavet võis võiduröõmul ringi vaadata; nagu kuri kukk, kes kaklusel vastase vääranud, aia otsa lendab, kaela õieli ajab ja kõigest kõrist »kukeleegu« karjub, hüüdis Taavet Pärti puretamast (koerad aeti veel lõpuks loomakesele pääle) tagasi tulles: »Noh, nüüd ta ühe kesta sai, et annab mõnda aega järele mäletada! Tulgu veel teinekord isale häbi tegema!« Kui Taavet arvas, et ta oma vägiteo pärast kodustelt poolehoidu leiab, eksis ta väga. Ühtemeelt oldi vaid seni, kui Pärt isiklikult nende vastas sei-

sis; oli ta ära, tuli kedagi teist otsida, kellele hambad külge lüüa, ja seks paistis Taavet ise kõige parajam. Põhjusigi leiti enam kui palju; kõige päält muidugi tüdruku kallale tükkimine. Ei ustud sugugi Pärdi süüdi, nagu selgus. Perenaine sõimas Taavetit »vanaks jääraks«, teised kes »lauritsapäeva sikuks«, kes koguni »kloostri pulliks«, hääd sõna ei ütelnud ükski. Agaate küsis, kas Pärdi verest käkkisid tahetakse teha, Benita päris, millal nüüd metsas klaperjaht toime pannakse, et Pärdi pääd kätte saada. Kõigi hukkamõist sai vaid Taavetile, kuigi äsja ühte meelt Pärdi vastu välja oli mindud; kodustelt see lugu siis küllagi sarnasel kujul rändas ja Taavetile palju meelehärma tootles, mispärast meile nüüd ka mõistetav Taaveti viha küsimuse puhul: »Kus on poeg Pärt?« Tõepoolest, kuhu jäi poeg Pärt?

VIII.

Järgmisel pühapäeval saime jällegi kaks külalist. Istusime vihmase jaheda ilma tõttu toas ahju lähedal, kui äkisti eeskojast kompsimist kuuldus.

»Tea, kes säält tuleb,« ütles isa.

Tulija ei lasknud end kaua oodata. Pea tuli eeskojast esikambri, üks hüüdis kõige paksema passiga: »Kae korati Uidakut võipäisi päeva... põhus«, teine hakkas laulva tenoriga tulevat sugu õnnistama: »Saagu teid palju kui lamba pabunaid Kõre Kaarli kivisel ja kadaklikul karjamaal.«

»Ahaa, Puu-Jüri ja Metsa-Mikk,« taipas isa.

Juba nad meilegi sisesid: »Mis te siin tukute ahju ääres nagu . . . (võrdlus oli natuke l i i g jäme, mispärast ta siin toomata jätan). Nüüd paar sõna tulijaist.

Puu-Jüri oli eluaegne puulõikaja. Puulõikamine või saagimine oli ta ainsaks sissetuleku allikaks. Sellega teenis kõik oma tarvidused tasa. Nüüd võiks ehk arvata, et tal üldse vaimlised huvid puudusid. — Märgist kaugelt mööda lastud. Just vaimudega tegi see mees kõige rohkem tegemist. Ja kui see vaim, mis temas asus, just mitte Sanctus Spiritus polnud, spiritus vini oli ta igatahes ja see spiritus vinigi pani teda nägemisi nägema, mis iga kord just kõige rumalamad polnud. Nii jutustas ta kord, kuidas temale unes kõigi ilma rahvaste saatus ära näidatud; ta seisnud kui ühes suures koridoris, millel klaasist seinad ja säält näidatud temale suurt ja laia teed, mida mööda kõik maailma rahvad peavad minema. See tee olla nii pikk, et esimesed inimesedki — Aadam ja Eeva — veel pole lõpule jõudnud. Seitsme päikese all tule-

vat inimestel elada. Maakera pääl olevat meie esimese risti — päikese all. See olevat kõige raskem vaeva- ja kannatuserikkam elu. Teiste järgmise kuue päikese all minevat elu järjest paremaks, kuni viimaks paradiisi uksed avanevat. Unes olevat ta jumalatki näinud tiivustatud tõllas sõitvat. Jumal olevat teda enesele midagi paluda käskinud, aga tema öelnud: »Issand, sa tead ise, mis sa mulle annad, küll mina olen kõigega rahul.« Sellepärast olevat temale midagi õige hääd lubatud, aga mida just, seda ta ei öelnud. — Siis rääkis ta veel, kuidas ta Jaapani sõja aegu öösel surnud inimeste hingesid näinud tuledena vilkuvat ja kuidas inglid lahinguvälja kohal lennanud ja neid tulesid oma rüppe korjanud.

Niisugune „muhameed" oli Puu-Jüri. Raamatuidki ta luges, mitmekümne aasta kalendrid seisid tal kapis ja

juttu ajada ja vaielda võis ta kas või kirikhärraga, sõnadest tal juba puudu ei tulnud. Martin Luteriga oli Jüri viina, laulu ja naiste suhtes ühel arvamisel, jesuiite pooldas nende tõerääkimise mõttes.

Metsa-Mikk oli metsavaht, vana kaval rebane. Küll ta ka omal eluajal lugusid oli puhunud oma jahikäikudest ja hirmsaist elukaist, keda metsas pidi nähtud olema. Viimastest just sellepärast, et rahvast metsast eemale peletada. Alati oli metsades miskisugune koletis ümber hulkumas ja kuigi vana kavala juttu just päriselt ei ustud, mindi ometi igavese peljuga ja ettevaaduga metsapadrikuisse jahistama, metsakraavidele kalastama, metsalagedaile heinastama, raiestikele ja soile marjustama, sest arvati: »Kuigi va Mikk palju tühja puhub, mine tea, ehk ometi tal seekord on õigus.« Ja kui lind põõsast lendu paristas,

orav käbiga viskas või mõne jala all maas kuivanud oks praksatas, oldi nii ehmatanud, et mõnel järgmisel päeval roosiarsti juurde tuli minna, teinekord pandi isegi paaniliselt plagama, ehmu põhjust uurimata. Miku fantaasia haudus ka igaks puhuks isesuguse hirmutise välja: kord oli see lihtsalt hull koer, keda kuskil nähtud, teinekord hiigla kala, kes vett kui ka maad mööda võis liigelda, siis tsirkusest pääsenud võõramaa murdja — tiiger või teine temasarnane, edasi mõni vanglast vabanenud röövel või mõrtsukas, isegi inimesesööjaid, muinasjutulisi haldjaid ja näkke või koguni vanakurja ennast ei põlanud Mikk omale metsahoidjaks appi võtma. Mikku usti ja kaheldi, kaheldi ent siiski usti ja seda just Mikk tahtis: »Kae kurat, kui te miskit ei pelga, siis varastate mul silmad pääst ja mis siis härrale ütlen, kui ta küsib.«

Härrat Mikk kartis, viina ta armastas. Viina siiski enam armastas kui härrat kartis ja viina eest üsna riskant asju ette võttis.

Täna oli neil Puu-Jüriga vist jälle mõni »tehe« ees: mõlemad olid »parajad poisid« ja taskustki va sinikael vilgatas. Võeti see varsti varjust välja, visati »rohelist rindade alla« ja puhuti siis üsna sõbralikult sellest kui teisest. Muu seas see Pärdi asigi päevakorrale tuli ja minagi siis oma kõrvu teritasin. Puu-Jüri, see suur vaimudemees, ühendas loo ammukadunud Tipandiga, kelle vaim hiljuti öösel temale unes ilmunud ja öelnud: »Võta kirves, mine Karumäele, raiu maha see suur kaheharuline mänd, juuri üles ta känd, võta raha, mis leiad, anna pool kirikule, lase minu eest hingepalve teha, teine pool võta endale vaevapalgaks. Siis saab valla varandusevalvamisest ka kadunud Mat-

sila Pärdi vaim, keda kodukäijad metsa ära kägistanud ja varanduse juurde vahtima pannud.«

Neile, kes Tipandit ei tunne ega temast midagi pole kuulnud, tähendan paari sõnaga, et see oli meie nurga varas-kangelane, kellest rahvajutt järgmist puhus: Tipand teinud kuradiga kauba ja saanud oma hinge hinna eest võimuse kõikjal läbi pääseda: uksed avanenud ta ees, müürid lammunud ta ümbert, köidikud katkenud käsilt, rauad langenud jalult, teras ta ihusse ei olevat tunginud, püssikuul põrganud tast tagasi, tuli teda ei olevat kõrvetanud ega vesi uputanud kuni määratud ajani, mil kuri tema omale korjanud. Kuld kõlisenud talle vastu, raha raksatanud kastis, kui ta kuskil väravale koputanud. Palju vara ajanud Tipand kokku, suuri varandusi matnud kord siia, kord sinna, enne kui ots tulnud. Kuri olnud see ots: röö-

vel, keda ükski vangitorn ei jõudnud kinni pidada, viidud Riia merealusesse vanglasse, kus vanakuri hiigla meremao näol ta kallale tunginud ja ta nahka õginud. Nii räägib rahvasuu ja veel praegu leidub mõni, kes teile Lagedal sool Tipandi tare aset näitab, või kohta teab juhatada, kuhu Tipand suure varanduse matnud. Küsid juhatajalt, miks ta ise seda suurt varandust pärima ei lähe, teeb ta saladuslikult tähtsa näo ja jutustab sosinal, et varandust muidu kätte ei saavat, kui pidavat vanakurjale nimetissõrmest kolm tilka verd andma. Teadagi, et seda kerge südamega teha ei julgeta ja nii varandus peidupaigast välja võtmata jääb.

Imestav, kust Puu-Jüri selle ainsa variatsiooni võttis, et varandust lihtsalt kätte võib saada ja veel röövli hingepalve hääks ohverdada. Kas vanakuri ära oli väsinud vara val-

vamast, või lootis ta liig palju Matsila Pärdi ustavuse pääle.

Metsa-Mikk kuulas Puu-Jüri juttu Matsila-Priidu kägistamisest kodukäijate poolt ja noogutas hääkskiitvalt pääga: nii mõnigi ebausklik kartis nüüd pimedas metsa vargile minna ja see juba talle meeldis. Oma harjumuse põhjal ei saanud ta aga üksi sellega leppida, vaid lisas omalt poolt juurde, et meie metsadesse olevat ilmunud suur inimahv orangutang, kes kuskilt kuidagi viisi lahti olevat pääsenud. Et meie kellegi teadmised orangutangist kuigi suured polnud, jutustas Mikk õudseid lugusid suurest ohvrite hulgast, kelle eluküünla tige elukas juba kustutanud.

Räägiti kuni kõrtsi mindi: isal oli kuskil üks valge känd leidunud, seda mindi sinna mustama; viin ja õlu olid selleks parimad vahendid.

Mina vaid uurisin Jakobsonist

gorillat ühes ta pojaga. Kui järgmisel hommikul toast välja astusin, valdas mind paaniline hirm: aida läve ees oli Jakobsoni raamatu pilt elusalt. Just üks mis üks: Vana gorilla istus üks aste ülemal, jalad laiali, poeg madalamal aidatrepil tema jalge ees. Alles pikkamööda kadus hirm, kui nägin, et see gorilla polnud, vaid Ull Uidak oma pojaga: lõikasid mõlemad varbaküüsi ja mõlema hambaid paljastas üks ja sama irve: vist oli midagi õnnestunud.

Ega Uidak kaua pidada suutnud: varsti tegi kutsuva liigutuse ja kui sinna läksin, võttis taskust vanu rahasid:

»Näe, mis siin on!«

»Kust sa said?«

»Metsast leidsime.«

Uskumata liigutus.

»Tõsi, tõsi! Mäletad, mis Puu-Jüri eile jutustas. Meie leidsime selle raha kätte.«

»Kas Pärti ka nägite?«

»Ei näinud. Pärt oli parajasti põrgusse taari raba tooma läinud.«

»Mis taari raba?«

»Päris taari raba, noh. Ega's ta's sääl ilma taari joomata olla saa.«
Hullu jutud olid ikka hullu jutud, aga imeasi, kust ta selle raha sai.

»Kes sulle ütles, et Pärt põrgus taari raba järel oli?«

»Kähmak ütles.«

»Mis kähmak?«

»On niisugune kähmak. Kaugelt pimedas vaatad, siis liigub ja tantsib, lähed juurde, siis on mõni kivi, känd või põõsas.«

»Noh?«

»Narrib niimoodi. Aga kes aru saab ja ütleb: »kähmak, käi keeru!« siis tantsib jälle edasi ja laulab:

Kähmak, kähmak, keeru käi,
Kähmak Kuuse-Kadri väi,
Kähmak Lepa-Laose äi.«

»Missugune ta ise on?«

»Niisugune on. Niisugune suur ja lai. Vahel on teist kõik kohad täis. Siis on jälle nii pisuke-pisuke, et ei näegi. Ja ikka liigub. Vahest kargab edasi-tagasi, siis paremale-pahemale, siis üles-alla, siis igale poole laiali ja jälle keskpaika kokku. Mõnikord muudkui läheb suureks, siis kohe jälle väikeseks ja nii palju kordi, ikka suureks—väikeseks, suureks—väikeseks . . .«

»Mis nägu ta on?«

»Kui ta kähmak on, ega siis ta nägu ei näe, muudkui üks vari on ja häält kuuled (siinjuures tegi Uidak nii koledat häält, et mul kümme kananahka üle ihu jooksid) ja sõnadest saad ka vahel aru«.

See maa siin oli palju koledam kui Siber: siin olid kodukäijad, kes inimesi kägistasid, mingisugused koledad kodused kähmakad, eksootilised gorillaahvid ja palju muud

üleloomulikku, millest minu vaene pää arugi ei saanud.

Ah soo. Kägistamise jutt oli siiski vale. Pärt leiti pärast üles. Ta oli paar päeva kartulikoopas pesitanud, kuhu Pärta talle toitu kandis. Kui ajad rahulisemaks muutsid, tuli Pärt tallu tagasi, sai nõnda ütelda »ametlikult« Pärta pääle eesõiguse ja asi läks vana moodi alalise ulumise ja hammaste kiristamise saatel. Harjumus öeldakse teine loomus olevat. Võib olla. Kust Uidak need rahad sai, on saladus.

IX

Ühel ilusal päeval tipsis meile
läkiläki peas,
tokitoki peos

va Irmutse-Jüri. Irmutse nime sai sellest, et väliselt liiga noile »džentlemenenele« sarnanes, kes hernepõllul varblasi peletavad. Mis muidu veel

Jüri välimusse puutus, siis räägiti, et kui Jüri pää paljastab, varesed tema kohal lendama ja hirmsa häälega karjuma pistavad. Haigus oli Jüri kaelasooned kokku kiskunud, nii et ta pääd paremale poole viltu hoidis. Kuulmine oli Jüril ka kaunis napp, nii et sagedasti pidi küsima: »Misäld [mis sa ütl(es)id]?« See »misäld« oli talle nii luhu ja lihha kasvanud, et teda ka siis tarvitas, kui öeldist väga hästi kuulis. Tuli Irmutse-Jüri, istus meie künnisele ja ürgas patrama: »Misäld? Ah soo, tere kah. Näed rändan ilma mööda ümber, tulin ka vaatama, mis te siin teete. Jah, eks ta ole, mind vanainimest surm ei võta, võtab muudkui nooremaid. Olete kuulnud, Matsila Pärt olevat siisiksen«.

«Tiisiksen ikka«.

»Misäld? Ah viisiksen. Siisiksen või viisiken, teeb üks välja. Olevat niisugune haigus, et sülg hakkab suus

mädanema, ussid tekkivad sisse. Midagi muud abi ei ole, kui tõmba tublisti piipu, kange piibuigi tapab need siisiksed ära«.

»Mis sa nüüd räägid, arst olevat öelnud, et suitsetada ega viina juua sugugi ei tohi«.

»Arst võib«... siin ütles Jüri vähe ränga sõna, »just piibuigi ja kange piirets on esimene abi siisikse haiguse vastu. Arstid tahavad inimestelt ilmaaegu raha nöörida, siis kirjutavad niisuguseid rohte, mis sugugi ei aita, et inimesed muudkui nende juures käiksid ja oma viimse kopika neile viiksid«.

»Võib ka olla«.

»Miks ta ei ole siis. Mul oli üks tuttav vene kalakaupmees kah siisiksen. Ei aidanud ükski arstirohi, muud kui tõmbas tublisti piipu ja jõi kanget piiretsit«.

»Aitas?«

»Ära suri«...

»Ega sinagi jää igavesti elama,« nähvas Jüri pahaselt ja ürgas: »Tüdruklatse nõglas ka moonutus ära, nüüd ise on siisiksen«.

»Võib kah olla«.

»Misäld? Ah, olla. On, on. Soo, nüüd küllalt puhatud, aeg edasi ka minna. Küll saab ilman imet näha, kuni viimaks kaod künkasse. Misäld? Ah, kael paljas. Ei ma salmi kaelas kanna; kõigil, kes kaelasalmi kannavad, on täid seljas«.

Ja edasi tipsis meilt jumalagajätuta, pääd paremale poole viltu hoides,

läkiläki pääs,
tokitoki peos,

vana Irmutse-Jüri.

X

Ükspä' pidi Ull-Peedu omale nime saama, kuigi mitte parema: Maru-Peedu. Ta keksis jalalt jalale, hüpates ringi, ja putras oma paha suuga:

»Jussadi julladi juppadi jurradi juttadi juhvadi jukkadi juiadi puiadi pudipadi pummadi punnadi puripari purradi tudidadi tuiadi tut tat taa.«

Küsis mõni, mis see tähendab, siis tegi Peedu vaid üpris salaliku näo, ilma et oleks midagi vastanud, tõreles aga teine, siis näitas tõreldav keelt, ronis puu otsa ja väntas säält edasi:

»Appadi kappadi kabedibe tippadi timptibe rimpribe ritataa«...

See kestis niikaua, kuni Peedu ise tast tüdis (minu isa polnud kodus, see poleks sarnast lolliskelu lubanud). Siis kutsus Peedu mind lepikusse ja sosistas saladuslikult:

»Tahad sa konna näha?«

»Konna?« venitasin ma silmad pärani.

»Nujah, konna«.

»Mis ma sest tühjast näen!«

»Aga niisugust, et tossab?«

»Nunoo?»

»Oota natuke.«

»Ma ootan. Ta kadus kuhugi. Ta ilmus kuskilt. Ja siis läksime. »Ts, siin puhma taga. Sa hirmutad ära. Võta läbi puhma!« Ma võtsin. Päh! Ja siis kirjutasid mu sõrmed Peedu paledele ükstuhat ükssada ükskümmend üks. Suur number. Ja siis oli jalgadel tööd. Mitte, et Peedu kõvem oleks olnud; ta oli äkasem (vabandage, et sel ajal paremat nime pole!) ja ma kartsin, et mind kätte saades oma palega minusse puutub. Jooksime, kuni teineteist silmist kaotasime. Ja siis istusin kraavikaldale ja pesin sõrmi. Keegi naine sammus piki kraavi. See oli Pärta. Läks meie poole. Ta oli vist tublisti lõunatanud. Kõhust täis. Ja vist pääle lõunat peksa saanud. Silmist näis. Aga mida ta meile otsis? Läheks uurima, aga see äkane Peedu...

»Kaktibe taktibe« ...

Ah sinu sund! Maru-Peedu ta-

gant kallale kargamas. Karjatasin nii, et pilvist tükke pudenes. Tema vaid lõgistas naerda. »Hahahahehehihihihohohohuhuhuhähähähõhõhõhöhöhöhühühü.«

Siis tõsisemalt:

»Tead sa, mis tal kõhus?«

»Kamapuder«, vastasin lühikese mõtlemise järele.

(Kamapuder oli mu meelustoit.)

»Ei ole kamapuder.«

»Mis siis?«

»Laps«.

Ma hakkasin värisema:

»Ta on siis inimesesööja. Ta sööb lapsi.» Kujutasin enesele kõiksugu koledusi.

»Ei söö lapsi, vaid toob«.

»No lori, ega ta kurg pole. Kas kõhuga mõni lapsi kannab!?«

»Kannab.«

»Aga kust laps kõhtu saab?«

Seda Peedu ei teadnud.

»Näed siis!«

Peedu tegi uut juttu.

Aga kodus Pärtat polnud. Ja kui küsisin, soovitati rääkimise aparaadi tegevust paremini reguleerida. Tuli tahes või tahtmata möönda, sest asjata on küsida, kui ei vastata. Siis ühel päeval —

kuuldus kisa,
lapse kisa
sahvrist.

Nüüd ei suutnud ma enam pidada. Selge oli korraga kõik: miks sahvrit alati lukus peeti, miks ema mind enam enesega sahvrisse ei lasknud, kes sahvris oli.

Võidurõõmuga jooksin teatama:

»Ma tean, ma tean«.

Vastus oli lakooniline ja kategooriline:

»Suu!«

Olin harjunud sõna kuulma.

Komme, mis iga päevaga ikka rohkem välja suremas.

Siis veel mitte.

Muide, püüdsin nõndaöelda silmaga näha saada, mis sahvris sündis, ent aken oli riidega varjatud.

Üks pilu, üks pisike piluke!

Seda pilu polnud.

Kui toodi vann tuppa. Siis nägin, nägin väikest inimkonna.

Tütarlapse-loomakest ihualasti.

Ja õhtul tuli Pärta sahvrist välja tagatuppa õlgedele. Ma kombineerisin mõttes kuuldusi ja nähtusi.

XI

Mõni õhtu hiljem see oli, kui meil otsiti üles vana roostetanud sulg, mässiti niidiga puupulga lõhkiaetud otsa vahele, põletati paberit tindimustaks, segati, hapendati ahjukapis, käidi poes kirjapaberit ja ümbrikku toomas ja siis, kõigi tarvilikkude ainetega varustatud olles, hakati kirja kirjutama. Kiri läks küll Pärta kallimale, ent kirjutajaks

oli minu ema, sest Pärta tolle mõtete märkimise kunstiga, mis küll vanult egüptlasilt ja hiinlasilt põlveneb, iseäranis tuttav polnud, või, nagu ta ise tõendas, tema käsi oli magades kogemata külje alla sattunud ja vääratas selle tõttu õigekirjutuse mõttes liig sagedasti. Kirjutas siis minu ema, lahtist lauluraamatut aluseks pandes, nii et isa pilkamisi tähendas: »Nüüd saadate Pärdile puha surmalaule,« mispääle teda toastki kästi kasida. Uidak kuulis asja ja tuli omakorda seletama: »Kirjutage nii: Mu päeva päikesele, mu öö kuule ja tähile, mu armsale Pärdile ja tema tublile... Tule, tule ruttu ja tunnista, tule varemalt ja vaata, milline meie maimuke, meie armas ja ainuke, kui kuku kuuroosike, tilluke tibutatsike, pisike piripillike, tütreke illike. Tule, tule varsti, too memmele arsti ja lapsele pasun ja lutu, et ta jätaks oma kisa

ja nutu«. Nii see Uidak improviseeris, ent temagi pidi sääred tegema, sest meil hakati sarnaste soovimata külaliste puhul põrandalt puru ja laelt ämblikuvõrke pühkima ja kui mõni inimene mõnest kohast parajal ajal kaduda ei osanud, tõmmati temagi ninaalune luuaga puhtaks. Uidak niikaua ei usaldanud vaadata, tegi mehike enne seda sääred. Siis võis kirjakirjutamine alata. Suure nõupidamise, pikkade vaidluste ja kange higistamise järele saabus järgmine kollektiivne sulesünnitus, milles minugi osa ei puudunud (ütlen seda siin tõsise häämeelega):

»Südamest armastatud peiu! Küll sina siis tahtsid minu juures käia, aga nüüd ei tule silma otsakesegagi vaatama. Kas sa siis mõni susi oled, kes oma ära põlgab ja metsa jookseb. Sinu viimaste sõnade sisu (siin võeti kirjaderaamat appi ja hakati sõnu ümber käänama) oli nii jahe,

et ma arvama pidin, nagu oleks sa endale kellegi teise leidnud. Kui see tõsi on, siis võtan saltseri sisse või sulatan tikuveevlit vette ja tapan enese sellega, sest selle häbiga on mul võimata elada. Kõik inimesed naeravad kui hullud ja teotavad mind igal pool, et ma ei julge oma silmigi kuhugi näidata, nagu oleks ma mõni suur kurjategija, kes mõne inimese ära tapnud või paljaks röövinud. Ema kadunuke ütles küll: »Tüdruk, pea oma puhu pulmini puutumata«, aga kes sellest kuulis või seda mäletas: kui asi ära olnud, siis alles tuli meelde. Kui sa tahad, et ma ellu jääksin, siis tule täna õhtul, homme hommikul sa mind enam ei leia elavate kirjas. Kui ma surnud olen, hoolitse mahajäänu eest (kui ma selle üldse ellu jätan), aga võib olla tapan ma tema ka, mis ta muidugi siia ilma virelema jääb ja pisaraid valab, nagu mina praegu.

Kui sa nüüd tuled, siis tule kohe ja ole jälle mu endine hää Pärt. Tervitades sinu kallis mõrsja ja pruut pisike Pärta«.

Nii see kiri kokku seati, muist öeldi, muist ütlemata jäeti, veel kord läbi vaadati ja siis minema saadeti. Ja siis algas ootamine, algas kõlkumine kartuse ja lootuse vahel. Katsuti isegi kesalille õiehelbete rebimise abil õnne ära arvata, tulevikku tunda saada: »Armas ma — ei armasta, ei suudle ta — jah, suudleb ka, saan rinnale — käin ninali«. Mõni lill andis mõnesuguse vastuse: vahel silmis helkis rõõm, vahel sätendas valu. Ja õhtuti püüdis kõrv kõiksuguseid hääli, olevaid kui olematuid: »Tema jalaaste, tema köhatus, tema lõhn« — —, ent kõik osutus valeks.

Tuppa olid toodud õled, Pärta aeles lapsega õlil ja ootas külalist, kes ei tulnud ega tulnud. Nüüd, jah:

välis-uks klõpsatas, Pärta pühkis kui tuul toast sahvrisse.

Hää, et ta seda tegi, sest tulija polnud mitte oodatav, enge meienurga külakrapp, keda kõrtsides joodeti, vahel kardeti, vahel oodati, et ta kuskil midagi räägiks, teisal teist rääkimata jätaks, ent kes ei kartust kuuland ega ootu omaks võtnud: mis pähe päntsas, see välja väntsas, oli see siis hää või halb. Tuleja tuges toolile, pani põlve põlvele, sidus sõrmed sõlme, käed käntsa, laskis silmad libiseda seinul, seinult lennutas lakke, laelt paiskas põrandale, sirvis sängialuseid, luuras lauaaluseid, silus päid-lõugu, pani piipu, surus läbi nina suitsu, nohises ja pahises ja ürgas siis juttamist. Küsis kätt, päris põlvi, uuris uudiseid, seletas külapoolseid segadusi: »Kuke-Kaarli kasuvasikas oli Lehma-Leenu leemepatta teinud ja selle tõttu suur tüli tekkinud, tülist taplus tõus-

nud, kus Kaarli kaks hammast kaotas ja Leenu lõug löögist sai lömastatud.« Pärastpoole selgus, et asi sugugi nii polnud, ent käesoleval korral ei teadnud ükski vastu vaielda. Juttaja juttas, silmad aina sibasid; küllap keelgi kiheles küsida asja, milleks siia saabunud, ent ei usaldanud nagu hästi. Küsis küll korraks, nagu mööda minnes, milleks õled tuppa toodud, end kui vastuse asemel vaigiti, jättis selle jutu. Külakrapp oleks sama ninaga tagasi läinud, ent saatus tahtis teisiti: vaikust segas väikese vääksumine ja jätkus seks korraks talle sestki, — tõusis, tervitas ja loobus. Saime aru ja naeratime. Ema ütles: »Kuluks õige õhtuti ust kinni hoida, igaüks muudkui astub sisse.« Pärta, kes jälle põrandale põhku tekkinud, vaid pelgas, et siis ei pääse Pärt sisse, ja Uidak aitas »edikambrist«: »Ja kui peigmees tuli ja laudauksed

lukus leidis, vihastas ta väga ja ütles: »Siga söögu su enese kui selle, kelle praegu ilmale tõid.« Siis tuli seesamane saunast ja kiskus lõhki nelikümmend kaks pruuti.« Kui Uidakult küsti, mis putru ta nüüd ajab, hakkas va mehike laulma:

»Kui mu Ellu ära kärvaks,
pergelile Pärt võiks käia,
ise mina Pärta ära võtaks,
tema juures julgelt magaks,«

mispääle Uidaku teinepool alarmi tõstis ja väike perekonna stseen ära peeti. Selle kisa all meie kõrv ei kuulnudki, kui kadrid kapsti sisse kargasid, et Pärta vaevalt oma tillukesega varjule sai lipsata — valge sabaots aina välgatas. Kadrid pistsid kargama ja karjuma, ikka üks »kadri-kadri« ja »kadri-kadri« just kui arust teised ära. Ma polnud sarnaseid moonutisi veel enne näinud, kuigi kadrid mul päris tundmatud

polnud: Üks must kui juudaline hõõgas suust tuld, et sädemed aina pää ümber keerlesid ja pidas peos suurt hanetappe ahingut, millega kõiki talle ligikippuvaid läbi torgata ähvardas, teisel valge surnulina üle, nägu lubivalge, paiguti hallitusrohekas ja kollakas, kondises käes suur roostetanud sirp, millega kõri pääle tähendas, kolmas va toonekurg ise oma pika nokaga, kes mind viletsakest tänkima kippus, ja muid koledaid kui ka naljakaid kujusid. Tantsisid toas, karglesid kambris, suundusid sahvri uksele kuulatama. Kui neid eemale tõrjuti, tähendas toonekurg tõsiselt ja arukalt: »Tuttav tuba, tõin siia hiljuti tillukese tüdu.« — »Aiapõletaja,« tähendas teine. »Säpuga soldani«, kinnitas kolmas, mispääle kõik naerma hakkasid. »Madli, sina«, ütles ema ja tuligi välja, et lähedad tuttavad, kes pooleldi katri pooleldi tuhku tulnud.

Ei siis muud, kui pidi Pärta peidust välja tulema, mida ta ka pika puiklemise pääle tegi. Toodi titeputru, kaeti kadrikaraskit, puhuti juttu ja lasti laulugi.

Nii see õhtu möödus, ent Pärti polnud kuskil.

Ma mõtlesin hirmuga, et nüüd see Pärta enesele otsa teeb ja arvasin juba, kelle hoolde see laps siis jääb. »Muidugi minu«, otsustasin, sest minu kaela aeti kõik need vastumeelsemad tööd: tuletegemine, tanguleeme valvamine ja palju muid sarnaseid asju. Ega teie tea, kui tülikas see tanguleeme valvamine on. Kui juures istud ja ootad, siis ta kuramus keema ei hakkagi, keerad aga selja, siis silmapilk keemas ja ots juba uksest väljas. Ja et sa teda veel nii kergesti kinni saaksid pidada, seda sul pole: kaitse või kümne kulbiga vastu, ikka kahab üle katla ääre maha. Külm vesi on

viimane abinõu, ent selle ohtra tarvitamise eest saad jälle emalt sagida, nii et teinekord isegi enam ei tea, mis sa vaene hing pead tegema: tuli kukub paja alt põrandale ja ajab igavest suitsu ja sädemeid, hoia, et tulekahi ei teki, leem pliidil säriseb, kobrutab ja tõstab niisugust tossu, et iseennastki enam ei näe — üks igavene Paabeli segadus. Lapse hoidmine on aga tükk veel raskemat tööd; selle raskusi ei jõua ära rääkidagi.

Õnneks ei surnud Pärta selgi ööl ei saltserist ei väävlisulatisest, nii et mul ei pruukinud seda kõige pahemat karta.

XII.

Et Muhamed mäe juurde ei tulnud, läks mägi Muhamedi juurde, või kuidas see ütlus üldse oligi. See aga oli kindel, et mitte Pärt Pärta juurde ei tulnud, enge Pärta Pärdi juurde läks.

»Enne jooksis tema sinu järele, nüüd pead sina tema järele jooksma«, noomis ema. »Miks sa nii rumal olid ja ennast tema kätte andsid, nüüd ole eluaeg teise vang. Lasknud tema sinu järele joosta, siis oleks otsus sinu käes olnud«.

Hää oli öelda, ent mis see kõik aitas: mis tehtud, see tehtud, ega tehtut enam tagasi saa võtta. Tuli süda rindu võtta ja häda ja häbi teed vaeste-patuste tänavasse minna.

Küll oli see raske: mitu pisaratehoogu ta maksis, mitu valuvingu välja võttis, aga lõpptulemus oli see, mis ta ikka pidi olema: mine manu

ja mana, astu juurde ja hala, muu asi ei aita. Anti siis veel viimased õpetused, tuletati meelde kõik Tagametsa taadi tarkuse terad ja asuti siis teele, üks minema ja saama, teine minejat saatma.

Ema saabus varsti, ent Pärtal kulus päevi. Küsisin mitu korda, mis asjast saanud, ei öeldud minu asi olevat. Mäletasin vaid, kuidas ta meilt läks: pää norus, kätel titemaimukene mähitult, jalad liikusid raskelt, nagu oleks neisse tina valatud ja mul hakkas kahju, väga kahju. Niiviisi käisin mina, kui ma kuskil külas kauemini olin viibinud, kui kodust lubati, ja siis lõpuks ometi koju pidin minema, kuigi teadsin, et kodus mind tubli saun, paremal juhtumisel peapesu ees ootab. Mis sest vaesest Pärtast ometigi sai, arutasin ma edasi.

Ühel õhtul Uidas ometi ürgas omal pool laulma:

»See Mihkel ütles Märdile,
et Pärta lääb iks Pärdile.
Ma kõnelesin Ellule,
ta põrutas iks: »Veel sulle...«

Siis Ell hakkaski põrutama. »Juba sul jälle see Pärta pääs ja Ell vaene käes! Kas sa ei pea kord oma lõugu ja ei jäta rahule neid, keda sul tarvis puutuda pole!«

Noh ega siis Uidak enam laulnudki. Ent mind huvitas liiati see asi. Läksin ja hakkasin pärima, mis sest Pärta ja Pärdi loost siis õige välja tuli. Uidak muidugi jutustas omamoodi, ilustades ja liialdades, nagu see ta viis, järgmist:

»Kui see kuningatar siit minema läks. . .«

»Miand' kuningatar?«

»Pärta ikka.«

»Mine, loll, egas see kuningatar polnud.«

»Ah, mis sa, poisike, tead ka!«

»No ikka tean« . . .

»Ah tead. Hää küll, tea siis pääle, mis siis mul enam rääkida.«

»Räägi ikka, räägi!«

»Ei räägi.«

»Ole pai, räägi ikka.«

»Kas veel ütled, et polnud kuningatar?«

»Ei ütle.«

»Olgu's pääle.« Ja Uidak jatkas:

»Kui see kuningatar siit minema läks, tuli tal esiteks minna läbi suure metsa.«

»Ah läbi Matsila variku.«

»Mis variku? See oli hiiglasuur laan, täis kõiksugu koletisi: hiiglamadusid — liimukaid (siis ma naeratasin) — mitte neid, kellega ahvenaid püütakse, enge säratseid suuri, kellega vallaskalu saab püüda. Jälle sa naerad — vallaskalu on Matsila vahekraavis ja neid püütaksgi just nende hiiglaliimukatega, õngeks on

see suur konks, millega advokaat Varga-Kusti kohtuniku lõugade vahelt välja kiskus, ja õngenööriks Pikasilla parve köis...«

»Olgu n'd pääle«, püüdsin Uidaku kõnevoolu takistada ja juttu õigeisse roobastesse juhtida, »kuhu see Pärta siis jäi?«

»Jällegi Pärta?«

»Või see kuningatar ikka.«

»Kuningatar pääsis õnnelikult kõigi kiskjate küüsist ja jõudis koopa juurde, milles nõiad Pärti kinni pidasid.«

»Kas Pärt polnud kuningapoeg?«

»Kes sulle seda lollust rääkis. Ei Pärt polnud kuningapoeg, oli Matsila Taaveti poode, mitte poegki.«

»Ja siis?«

»Mis, ja siis?! Mitte midagi, pole enam. Jäta mind rahule ja kasi minema!« Teadsin, et Uidak oli kõva kui raud, kui teda mõnes asjas pa-

handasid, ja ei hakanudki enam pääle ajama, vaid läksin.

Korjasin kuuldusi, kuni asjast enamvähem selge pilt kujunes:

Matsilas esmalt stseen, siis lepitus ja nüüd Pärtal perekonnas ka, oma koht, kuigi mitte kõige hiilgavam. Ei see enam meile tagasi tule!

* * *

Ometi ükskord veel tuli Pärta meile.

Tuli meid pulma kutsuma. Kõiki. Ka mind. Ka Uidakut. Ka Uidaku Peedut. Naljakas inimene! »Tulge, ja tulge!«

No me ikka läksime.

Ma palju enam ei mäleta. Ringmängu tegime. Laulsime. »See talupoeg lakub naise«, kuuldus mulle. Imestasin, miks nad üksteist lakuvad. Pärast olid kõrvad nii kära täis, et koduvaikuseski pulmas arvasid olevat. Uidaku Peedu valetas mulle, kuidas ta pudeleid »näpanud« ja tühjaks joonud. Ma valetasin vastu kah. Suurendasime võetud pudelite arvu, et üksteist üle trumbata. Kui juba tuhandeni jõudsime, lakkasime, sest edasi meie arvude rida ei ulatunud.

Siis Uidaku Peedu tõi välja oma viimase trumbi, kuidas ta tüdruku kaisus maganud. Selle kohta ei teadnud ma midagi öelda, ja nii jäigi võit temale. On edaspidigi ses asjas jäänud: Uidaku Peedul juba suur pere, mul pole maimukestki.

* * *

Pärta päris kord, millal ma tema tütrele kosja tulevat. Ma ei osanud midagi vastata. Viibisin mõtetega nii väga endiseis ajus, kuldsel elukoidikul.

Kui palju on sestsaadik teisenenud, kui palju endiste read harvevenenud. Ei oska öeldagi. Pea tuleb aeg, kus isegi kaon rivist ja unustusse vaibun. Vahest ongi nii parem, et inimene üksikuna elurännaku lõpetab ja mullaks variseb kui samblavarreke sügava laane põlises pimeduses.

Või ehk siiski?. . .

Lõpp.